

БАЛАМУТЪ.

БЪЛГАРИЯ е
най-милитаристическата
страна въ свѣта.

Цѣна 70 стот.

(Историко-критически бѣлѣжки).

Издание и печать
МАВРОДИНОВЪ

Тутраканъ.
1909.

ИЗДАНИЯ

на

Книжарницата Мавродиновъ = Тутраканъ.

а) Оригинални:

П. П. Славейковъ.	Епически пѣсни.	3 л.
" " "	Сънъ за щастие	1—
Анна Карима.	За свободата, повѣсть	2:40
" " "	Една велика идея, комедия	0 40
Пв. Кириловъ	Маяци, драма	1—
" " "	Жерави, драми.	1—
Д-ръ Миролубовъ.	Млади и стари, критически очерки върху днешната българска лите- ратура	2—
" " "	Алеко Константиновъ, литературенъ портретъ.	0 80
" " "	Нашия университетъ, статия	1:50
Баламутъ	България е най-милитаристическата страна въ свѣта	0 70

Списание „Мисъл“ год XVII . . . . . 8—

б) Прѣводни:

Съчинения на А. П. Чеховъ.	Томъ I	1:50
" " " " "	" II	1:50
" " " " "	" III	1:50
" " " " "	" IV	1:50
" " " " "	" V	1:50

БАЛАМУТЪ.

БЪЛГАРИЯ е най-милитаристическата страна въ свѣта.

(Историко-критически бѣлѣжки).

Издание и печатъ
МАВРОДИНОВЪ

Тутраканъ.
1909.

У В О Д Ъ.

Едва ли нѣкога и нѣкъдѣ на свѣта на офицерския мундиръ се е гледало до толкова съ почитание и уважение както въ България въ периода отъ 1877 до 1886 год. Послѣ побѣдитѣ, нанесени на сѣрбитѣ (1—15 ноемврий 1885 г.), българскиятъ офицеринъ бѣше полубогъ за обществото. Въ църква, въ разни тържества на офицеритѣ се отстъпваха първи мѣста. Последниятъ подпоручикъ се туряше на единъ редъ съ щатския министъръ. Въ интереса на офицеритѣ и на армията това положение трѣбваше да се култивира. Прѣди всичко на офицеритѣ се налагаше свещенъ дългъ да бждатъ строги къмъ себе си, внимателни къмъ гражданитѣ; сами да упѣтватъ своитѣ другари, които се отклоняватъ отъ посоката на кавалерството, порядъчността.

Армията — това е обширно поле за дѣятелностъ на офицеритѣ. Вънъ отъ черчетата на това поле офицеритѣ не трѣбваше да излизатъ. А тѣ, за съжаление, излѣзоха. Офицеритѣ (за щастие, не всичкитѣ) се прѣдадоха на най-долно партизанство. Тѣ станаха орждие на търговцитѣ съ „България за себе си“. Въ 1903 год. въ Видинъ, Ломъ, Бѣлоградчикъ, Плевенъ, Вратца единъ генералъ съвѣтваше офицеритѣ да помагатъ на стамболовиститѣ въ изборитѣ, защото, ако се спо-

лучи въ това, заплатата ще имъ се увеличи. Савовъ прѣвѣрна армията въ свята святихъ за гражданитѣ само и само, за да стане абсолютенъ господарь на всичко и съ всичко така да се разпорежда, щото да има възможност сега да харчи хиляди левове въ день по парижкитѣ кафе-шантани. Въ Видинъ, Кюстендилъ, Бургасъ и Елена въ срѣдъ день се убиваха граждани отъ офицери. Воениятъ съдъ оправда убийцитѣ — офицери, защото тѣ извършили кавалерство, като защищавали особена нѣкаква си „офицерска честъ“.

И тъй, дълга верига отъ причини сѣ послужили, нѣкогашното особено почитание и уважение къмъ офицеритѣ отъ страна на гражданитѣ да се замѣни съ една органическа умраза къмъ всичко, което носи офицерски мундиръ. Тая умраза е печална не само за офицери, но и за самия народъ.

Ако Швеция, Норвегия, Белгия, Холандия, обиколени отъ цивилизовани държави, които около 100 години живѣятъ миренъ културенъ животъ, сѣ принудени да държатъ постоянни армии, колко повече е длъженъ да прави това българскиятъ народъ, който е обиколенъ отъ ромъни, сѣрби и турци, училищата и вѣстниците на които култивиратъ ненавистъ и озлобление къмъ всичко българско.

Офицеритѣ сѣ излѣзли изъ срѣдата на народа и рано или късно ще бждатъ принудени пакъ да се завърнатъ въ срѣдата на сѣщия народъ. Слѣдователно, тѣхнитѣ лични интереси диктуватъ да бждатъ не само добри офицери, но и добри граждани. Освѣнъ това въ случай на война не само офицеритѣ и долнитѣ чинове, които сѣ

на дѣйствителна служба, ще се биятъ за свободата и независимостта на своето отечество, а всичко здраво и способно да носи оръжие ще рискува съ живота си. Съ други думи, мобилизирана армия — това е въоръженъ народъ. Армията въ мирно врѣме — това е частичка отъ въоръжения народъ въ военно врѣме.

Въ военно врѣме само колективна народна душа може да извърши такива велики дѣла, каквито извършиха нѣмцитѣ въ 1870 — 1871 год. и японцитѣ въ 1904 — 1905 год. Режимътъ на Наполеона III и абсолютизмътъ въ Русия бѣха отрицание на народна колективна душа. Французката армия до седанския погромъ (1871 год.) и руската армия до мукденското поражение (1905 година), отъ една стѣрна, и французкиятъ и рускиятъ народи — отъ друга, бѣха два враждебни лагери.

Личниятъ режимъ, който се осланя изключително на армията, до крайностъ е изострилъ враждебнитѣ отношения между българския народъ и българската армия. За прѣмахването на тѣзи враждебни отношения нима трѣбва да се дочака български Седанъ или Мукденъ? Свещена длъжностъ е прѣди всичко на държавнитѣ мъже да се замислятъ върху подобно печално положение, и да потърсятъ срѣдства за прѣмахване на ужасната пропастъ, която враговетѣ на отечеството ни сѣ изрили между народа и армията. На военнитѣ голѣмци, които се намиратъ на чело на армията трѣбва да имъ се даде да разбератъ, че България е конституционна страна. Конституционното управление налага двѣ първостепени задължения :

- 1) Вслушване въ народното желание и
- 2) Изпълняване народната воля.

Българският народъ нищо незаконно не иска, нищо върдно не желае да причини на своето отечество.

Българският народъ иска, на основание членъ 5 отъ закона за въоръженитѣ сили, числеността на армията въ мирно врѣме да не надминува 1 % отъ числеността на населението. На 4,040,000 население трѣбва да се държатъ 40,400 войници, а не 59,664, т. е. армията трѣбва да се съкрати съ 19,254 войници.

Българският народъ иска армията да се организира така, както сѫ организирани образцовитѣ европейски армии.

Българският народъ иска офицеритѣ да се занимаватъ съ офицерски обязанности, а не „лъхова култура“ да популяризиратъ.

Военнитѣ голѣмци сѫ длъжни да удовлетворятъ тѣзи искания на българския народъ. Не направятъ ли това, българският народъ ще продължава борбата. Ще побѣди тоя, който всѣкога и на всѣкъдѣ е побѣждавалъ въ вътрѣшнитѣ войни — правдата. А правдата е на страната на българския народъ.

Въ редъ статии, обнародвани въ в. „България“, ние изложихме аномалиитѣ, които сѫ допустнати въ организацията на българската армия и съ 49 сравнителни таблици доказахме, че относително населението, България е най-милитаристическата страна въ свѣта. Сериознитѣ вѣстници съчувствено се отнесоха къмъ тѣзи статии. На-

сърдчени отъ това, ние рѣшихме да сглобимъ тѣзи статии въ отдѣлна книжка. Цѣльта ни е — и въ послѣдната българска колиба да се разбере, че сегашниятъ милитаризъмъ е непоносимъ за плещитѣ на българския народъ. За прѣмахването на това зло е необходима дружна борба на всичкитѣ граждани.

Отъ автора.

Пѣхотнитѣ полкове.

Отъ 1878 год. до 1885 год. българската пѣхота нѣмаше полковѣ организация. Сжществующитѣ 24 пѣхотни дружини вѣззоха по три въ състава на 8-тѣ пѣхотни полкове, щабоветѣ на които захванаха да функциониратъ отъ 1 януарий 1885 година.

Присъединението на Източна Румелия увеличи населението на България отъ 2,000,000 на 2,800,000, т. е. на 40 %. Слѣдъ сключването на Букурешкия миръ (19 февруарий 1886 година) и слѣдъ демобилизацията на армията, първата грижа на Каравеловото правителство тогава бѣше да сформирава нови войскови части. Въ мартъ мѣсець 1886 година вече дѣйствуваха въ Южна България 4 нови пѣхотни полкове, но не въ съставъ по три дружини всѣки, както бѣха полковетѣ въ Сѣверна България, а съ 4 дружини. Всичко, значи, 16 нови дружини се сформираваха. По отношение на сжществующитѣ тогава 24 дружини въ Сѣверна България, новосформируванитѣ 16 дружини съставляваха 67 %. Населението на България бѣше се увеличило на 40 %, а армията — на 67 %. Съвмѣстете това, чпатели, съ пресловутата пестеливостъ на Каравелова, за която „Прѣпорець“ трѣби почти въ всѣки брой!

Полковетѣ не можаха да останатъ съ такъвъ разнообразенъ съставъ дружини. Ето защо на 1 януарий 1877 год. 12-тѣхъ пѣхотни полкове имаха всѣки по 4 дружини, а всичко 48 дружини. Значи, дружинитѣ отъ

24 въ 1885 г. въ началото на 1877 год. се увеличи на 48, т. е. 100 %, когато населението бѣше се увеличило само на 40 %. Ученицитѣ на Каравелова: Стамбуловъ, Радославовъ, Иванчовъ и пр. съ това увеличаване на армията доказваха, че тѣ нѣма да се церемонятъ съ кисията на българския народъ.

Прѣзъ лѣтото въ 1887 година, въ Търново, при избирането на княза, Радославовъ, Николаевъ и Ивановъ отъ една страна, и Стамбуловъ, Муткуровъ и Живковъ, отъ друга, се скараха, дойде почти до приготвление за сражение между войскитѣ въ търновския гарнизонъ, офицеритѣ на който бѣха раздѣлени на два враждебни лагера: стамбуловисти и радослависти. Но ловкостъта и извѣртливостъта на Стамбулова докара конфликта до благополученъ край: Радославовъ, Николаевъ и Иванчовъ бѣха изхвърлени изъ министерството. Послѣ тая побѣда се почна стамбуловския абсолютизъмъ, който се продължавъ 8 години. Въмѣсто Николаева—Муткуровъ се назначи воененъ министъръ. Неговата дѣятелностъ като министъръ се заключава само въ слѣдующитѣ двѣ фрази, които е писалъ на поднесенитѣ му за резолюция книжа: „за свѣдѣние“ и „безъ послѣдствие“. Даже съ издирването на „прѣдатели“ въ армията сж били заети други лица. Дѣятелността на Муткурова може да се характеризира съ двѣ думи: пълно овчедушие. Но и въ това се заключава неговата заслуга, защото съ бездѣятелността си запазилъ е много милиони на България, които прахосваха други министри въ трѣскави прѣвѣржения и увеличаване численостъта съ армията. Въ продължение на двѣ години нито съ единъ войникъ Муткуровъ е увеличилъ армията.

Въ края на 1889 год. Муткуровъ по болестъ се принуди да напусне министерството. Замѣсти го Савовъ. Министерствуването на Савовъ — това бѣше постоянно напрѣжение, тревога, която отъ министерството се разнасяше и по най-затѣтититѣ казарми въ провинцията. Закони, закончета, инструкции, наставления като гжби никнѣха. Нищо не остави неизмѣнено. Най-много пострада пѣхотата. Оставенитѣ отъ Муткурова 12 пѣхотни полкове, той прѣвърна въ 24. Съ това не се удовлетвори. При канцелириитѣ на окръжнитѣ воински началници се сформираваха 24 команди, които се нарѣкоха полкове. Савовъ завари 12 пѣхотни полкове, а а остави 48. Населението на България въ 1893 година броеше около 3,200,000. На единъ милионъ население Савовъ бѣше натрапилъ 16 пѣх. полкове. Въ Германия на единъ милионъ население има само 3 $\frac{1}{2}$ пѣх. полкове. Слѣдва, че пропорционално на населението България имаше въ 1893 г. (16:3.5) 4.6 пѣхти повече полкове отъ Германия. Само въ България могатъ да ставатъ подобни експерименти! Защото само въ България неуравновѣсенитѣ хора могатъ да се издигатъ на най-високото иерархическо стѣпало и да имъ се даватъ неограничени права. Народнитѣ прѣдставители като че ли съществуватъ, за да мукатъ по командата на Юрданъ Ионовци.

Въ началото на 1894 телеграфътъ разнесе навредъ скандалната сѣмейна история на Савова. „Великиятъ българинъ“ опозори честъта на своя колега и го изхвърли изъ министерството. Колкото повече Савовъ като воененъ министъръ се издигаше изкуствено прѣдъ своитѣ подчинени, толкова повече се смири и нищо не направи, за да възстанови своята честъ като сѣмеенъ човѣкъ и офицеръ.

Рачо Петровъ се назначи воененъ министъръ. Въ май мѣсець 1894 год. стамбуловщината се сгромоляса. Казвахъ, че героя билъ Рачо Петровъ. Както и да е, но за армията, само едно добро нѣщо той извърши, което трѣбва да се оцѣни както слѣдва и да послужи за примѣръ въ бъдаще: съ една заповѣдь той унищожи 24-тъ резервни полкове. Тоя фактъ опровергава думитѣ на единъ отъ опозиционитѣ водители, който миналата година въ своитѣ агитационни рѣчи прѣдъ изборитѣ за народни прѣдставители буквално повтаряше слѣдующата фраза: „Единъ пътъ увеличена армията, за намаление само се говори, но е невъзможно да се направи това намаление“.

Отъ 1895 г. до 1900 г. българската пѣхота имаше само 24 полкове.

Емигрантския въпросъ принуди Рачо Петрова да напусне министерството. Замѣсти го извѣстния Ивановъ. Той не направи нищо добро за армията, а причини голѣми злини, тъй като положи начало на оня голѣмъ мързель, които толкова се разви въ послѣднитѣ години въ армията. Ще разкажа само единъ курioзъ, който само въ България може да се случи, благодарение на нашата бай Ганювщина. „Природното явление“ есенята въ 1898 год. прокара прѣзъ IX обикновено Народно Събрание военния бюджетъ за 1899 год., въ който се прѣдвиждаха заплати на щабъ и оберъ-офицери, но не и на долни чинове отъ резервни полкове, които не съществуваха, но се прѣдполагаше за въ бъдаще да бждатъ сформировани. Народняшкитѣ народни прѣдставители трѣбваше да забѣлжватъ, че щомъ липсватъ въ военния бюджетъ заплати на долни чинове отъ резервни полкове, то послѣднитѣ нѣма да бждатъ сформирувани въ прѣдстоящата бюджетна го-

дина. А това значеше, че въ 1899 г. въ България ще има полкови, дружинни и ротни командири, но безъ войници. Така се и случи. Прѣзъ цѣлата година 12 полкови командири, но безъ полкове, 12 дружинни командири, но безъ дружини, и 48 ротни командири, но безъ роты, протягаха ръка всѣко първо число на мѣсецитѣ за да получаватъ тѣсти заплати.

Въ пѣхотнитѣ полкове нищо не се измѣни.

По въпроса за откупуването на източнитѣ желѣзници въ началото на 1899 г. министерството на Стоилова падна. То повлѣче подирѣ си и уволнението на Иванова. Замѣсти го Паприковъ. Военниятъ бюджетъ, който бѣше съставенъ отъ Иванова, прокаранъ чрѣзъ IX обикновено народно събрание и въ който се прѣдвиждаха заплати за бездѣлнически длѣжности, — тоя бюджетъ се изгълняваше отъ Паприкова. А бюджетната 1899 год. бѣше страшна; тя е паметна по финансовата криза, която бѣше обхванала всичкитѣ слоеве на населението: на тържищата се чувствуваше липса на пари, търговцитѣ нѣмаха кредитъ задграница, ажиото бѣше достигнало 18%, нещастнитѣ вдовици на загиналитѣ за народната свобода опълченци, които получаваха 20-25 лева, по 3 — 4 мѣсеци не имъ се отпускаха нищожнитѣ законни пенсии, спечелени съ кръвъ. А отъ военния бюджетъ акуратно се отпускаха заплати на бездѣлници:

На 12 командири на резервни полкове,	
безъ полкове	79,200 л.
На 12 командири на резервни дружини,	
безъ дружини	64,800 л.
На 48 командири на резервни роты,	
безъ роты	216,000 л.
Всичко	360,000 л.

Подобно прахосване на народната пара се дължи на нашата байганювщина, която по кръчмитѣ хамалски ругае мундира, а пълзи прѣдъ всичко съ мундирѣ.

Да допуснемъ, че въ 1910 г. ще бжде Македония свободна. За тая цѣль на 1 януарий 1909 г. по всичкитѣ граждански министерства се назначатъ: окръжни управители и околийски началници; съдии и слѣдователи; бирници, акцизни и пр. и пр., които да седятъ и чакатъ освобождението на Македония, за да заематъ своитѣ длъжности, и прѣзъ всичкото това врѣме на седене и чакане да получаватъ тлѣсти и прѣтлѣсти заплати. О, въ такъвъ случай бай Ганю ще се възмути до дъното на своята душа и не ще допусне това да стане! Колкото и да сж станали малодушни нашитѣ управници и съ готовностъ правятъ всекакви компромиси съ своята съвѣсть само и само да се задържатъ на властѣта или да се добератъ до властѣта, но да извършатъ това, което извършиха Ивановъ и Паприковъ съ прахосване народнитѣ пари при такива ужасни финансови условия, каквито бѣха настанали въ 1899—1900 г. — на това сж способни само хора възпитани въ оная срѣда, която е доказала, че мислителния апаратъ, патриотизма, съвѣстѣта могатъ да се изтикатъ изъ своитѣ надлежащи мѣста и да се вкаратъ другагдѣ.

Трѣбва още да се забѣлѣжи и този печаленъ фактъ, че отъ назначенитѣ 72 офицери за командири на несществуващи полкове, дружини и роти, които прѣзъ цѣлата 1899 г. бездѣлничеха, нито въ единъ заговоръ човѣщината, за да се възмути отъ дармоедството и дотолкова да хване въ него гражданска доблестъ, щото да подаде прошение за уволнение отъ служба.

Радославовото мнозинство прѣзъ есенѣта на 1899 г. бѣше се заело съ похвалната инициатива да намали заплатитѣ на военнитѣ, начиная отъ генерала до младшия офицеръ включително. Но това мнозинство подло бѣше измамено отъ „пасивния“ тогава радославистъ Паприковъ, който съ хитринитѣ си надмина и Начевича. Военниятъ бюджетъ за 1900 г., въ сравнение съ тоя за 1899 г., бѣше намаленъ съ 1,693,000 л. Но въ сжщия бюджетъ бѣше прѣдвиденъ и разходъ за ново-сформировани дружини. За по-нагледно да изложимъ това тѣй:

1899 г. 1900 г.

Дружини 55. 61. Увел. на 11%

Бюджетъ 22,466,000 л., 20,773,008 л. Намаление на 8%. Отъ тѣзи цифри се вижда, че армията е увеличена на 11%, а разхода за сжщата армия е намаленъ на 8%. Бай Ганювци само така могатъ да се излъжатъ. Че това бѣше лъжа, измама, служи факта — допълнителното отпущание на 3,927,000 л., за да се покрѣпнатъ задълженията.

Въ началото на 1900 г., ако България и да прѣкарваше опасна финансова криза, сформироваха се нови дружини, които се нарѣкоха полкове. Имаше ли причини за това? — Никакви. На политическия хоризонтъ всичко бѣше ясно; никой не грозеше България.

Забѣлѣжително не е само това, че новосформованитѣ дружини се нарѣкоха полкове, а още и факта, че една дружина имаше такъвъ щабъ, какъвто се полагаше тогава на дѣйствующи полкъ отъ двѣ дружини. Само единъ щабъ на особна една дружина струваше на държавата:

Заплата на полкови командиръ . . .	8,400 лв.
„ „ дружиненъ командиръ . . .	5,400 лв.
„ „ завѣдующи домакин. . .	5,400 лв.
„ „ начал. на орѣжието . . .	6,000 лв.
„ „ Ком. на нестр. рота . . .	4,500 лв.
„ „ лѣкаря.	3,900 лв.
„ „ орѣж. майсторъ . . .	1,680 лв.
„ „ полкови адютантъ. . . .	3,000 лв.
„ „ „ ковчезникъ . . .	2,700 лв.
„ „ завѣдующ. орѣжието . . .	2,700 лв.
Канцеларски разноси и писари . . .	5,000 лв.
Всичко . . .	48,680 лв.

А за всичкитѣ 12 дружини само за щабове се харчеха (48,680 × 12) 584,160 л.

Комично бѣше положението на тѣзи щабни щабъ-офицери на паради и прѣгледи. Полковиятъ командиръ при командуванието произнася думата полкъ, която се отнася до дружината, която се намира прѣдъ него, защото е една само дружина, а полкъ не може да състои отъ една дружина, — а дружинниятъ командиръ, като замѣнява само думата полкъ съ думата дружина. Една дружина за полковия командиръ е полка, а за дружинния командиръ същата дружина е дружина. Само въ България могатъ да ставатъ подобни работи! За да се увековѣчатъ тѣ въ съвременната история, трѣбва да имъ се даде съответствующе име. Най-подходяще име за тая цѣль не може да бѣде друго, освѣнъ *паприковщина*.

За армията нищо добро Паприковъ не направи. Защото имаше прѣдначертани сложни директиви. Задълженъ бѣше да интригува между министри и партии. Той скара Грекова съ Радославова, което има за слѣд-

ствие да излѣзе първия въ оставка; той скара Т. Иванчова съ Радославова, това причини раздѣлението либералната партия на двѣ фракции, той стана причина да се изхвърли изъ министерството Т. Ивановъ; най-послѣ изрина и Р. Петрова.

„Пасивенъ“ радославистъ въ 1900 г., Паприковъ сега се счита „пасивенъ“ демократъ. Паприковъ всекога си е билъ Паприковъ — никога не е съчувствувалъ на тая или оная партия — игралъ е съвсѣмъ друга роль.

Паприковъ наслѣди 24 пѣхотни полкове съ по 2 дружини.

А остави: 24 пѣхотни полкове съ по 2 дружини и 12 пѣхотни полкове съ по 1 дружина.

Паприковъ бѣше едно зло за армията. Но това, което извърши Савовъ като неговъ замѣстникъ, отъ 1903 г. до 1907 г., другояче не може да се нарѣче, освѣнъ верига отъ прѣстѣпления. Голѣмъ грѣхъ се направи съ назначаването Савовъ втори пѣтъ министъръ. Въ 1894 г. той така опозори себе си като сѣмеенъ човѣкъ и офицеринъ, щото мѣстото му не бѣше въ редоветѣ на армията, а най-повече повторно да се издига на министерски постъ. Главното зло се заключава въ това, че Савовъ въображава себе си за гениаленъ човѣкъ. А гениитѣ сѣ оригинални въ постѣпкитѣ си, въ работата си. На извършеното отъ прѣдшественицитѣ тѣ гледатъ съ прѣзрѣние. Ето защо Савовъ почна да измѣнява всичко. Даже и квартирното разположение на войсковитѣ части не остави тѣй, както го свари. За да се види всичкото безумие на това разпореждане, ще обърнемъ внимание само на прѣмѣстенитѣ 5 полкове.

19 п. Шуменски полкъ се прѣмѣсти отъ Шуменъ въ Разградъ;

20 п. Добруджански полкъ се прѣмѣсти отъ Разградъ въ Търново;

17 п. Доростолски полкъ се прѣмѣсти отъ Търново въ Плевенъ;

35 п. Вратчански полкъ се прѣмѣсти отъ Плевенъ въ Враца;

16 п. Ловченски полкъ се прѣмѣсти отъ Враца въ Орхание.

Отъ това мѣстене се вижда, че само въ гр. Шуменъ гарнизона е намаленъ на единъ полкъ, а въ гр. Орхание, гдѣто не е квартиривала войска, назначенъ е да квартирува единъ полкъ. Въ Разградъ, Търново, Плевенъ и Враца — въ всѣки единъ отъ тѣзи градове полковетъ си размѣняватъ квартирното разположение, както въ кадрила кавалеритъ мѣняватъ дамитъ си. Здравиятъ смисълъ диктуваше да се прѣмѣсти 14 п. Шумненски полкъ въ Орхание, а полковетъ въ Разградъ, Търново, Плевенъ и Враца да си останатъ по мѣстата си. Но здравъ смисълъ има ли въ единъ Жанъ, който е станалъ случайно министъръ и за нищо друго не е мислилъ, освѣнъ за гешефти? Прѣмѣстване на единъ полкъ — това значи да се похарчатъ десетки хиляди грѣшни левове и да се разорятъ много сѣмейства. Въ всѣки полкъ има 20—30 сѣмейни офицери и 50—60 сѣмейни подофицери. Всичкигъ тѣзи сѣмейни хора проклинатъ Савова, който бѣше виновникъ на тѣхното разорение.

Резервнитъ полкове, които състоеха само отъ една дружина, но се наричаха полкове, защото такава е била волята на Паприкова, на 1 Януарий 1904 год. Савовъ развърна въ по 2 дружини.

И тѣй, имаме 36 пѣх. полкове съ по двѣ дружини всѣки единъ. Това заключава прѣимущество, за-

щото организацията въ армията най-много се нуждае въ еднообразие и простота. Щѣше да направи Савовъ заслуга на армията, ако при старитъ полкове прибавеше по една дружина, а не да прѣменува резервнитъ полкове въ действующи. Въ таквъ случай щѣхме сега да имаме 24 пѣх. полкове съ по 3 дружини всѣки единъ, т. е. да иматъ таквъ съставъ, какъвто имаха въ 1885 год. и какъвто съставъ иматъ пѣхотнитъ полкове въ Германия, Италия, Япония, Ромѣния и Сърбия.

Нека простятъ читателитъ, че правя отстъпление съ една характеристика. Считаю това за необходимо, за да се види въ първото десетилѣтие отъ XX вѣкъ въ какви недостойни рѣцѣ е изпаднала нашата отбрана.

Двама първи братовчета. И двама сж се родили въ Бесарабия. Единъ се казва Стефанъ Кисовъ, а другиятъ — Дончо Николаевъ. Стефанъ е свършилъ гимназия, а Дончо завършилъ образованието си само съ 4-о отдѣление. Съ таквъ неравномѣренъ умственъ багажъ и двамата заедно сж се явили въ седемдесетигъ години въ Одеското пѣхотно юнкерско училище да държатъ экзаменъ, за да се зачислятъ юнкери. Съ познания въ границитъ на 4-о отдѣление, какъ се умѣдрилъ Дончо да издържи экзаменъ — тайна велика. И двамата въ 1876 г. сж били произведени въ офицери и постѣпили въ единъ полкъ. Въ 1877 година сж били прѣведени въ 3-а опълченска дружина.

На 19 юлий 1877 год., въ боя при Ст.-Загора, подполковникъ Калигинъ, когато забѣлжилъ опасността, че Самарското знаме може да изпадне въ турски рѣцѣ, той пожертвувалъ най-скѣпото нѣщо за човѣка — живота си, за да спаси опълченската светиня. Прапорщикъ Кисовъ, който въ това сражение се е билъ най-геройски, послѣ смъртъта на Калигина, събралъ

остатъците отъ 3-а дружина, пробилъ пътъ между азиатскитѣ пълчища на Сюлеймана паша и окончателно спасилъ Самарското знаме.

Изгубено въ сражение знаме — това се счита най-голямъ позоръ, прѣдателство. Полкове, дружини за изгубени знамена се разформируватъ, т. е. унищожаватъ се. Калитинъ и Кисовъ спасиха честта и славата на българското опълчение; златнитѣ страници въ описанието на руско-турската война (1877 — 1878 год.) отъ руския главенъ щабъ за първитѣ геройски подвизи на опълченцитѣ при Ст.-Загора, съ които разсѣяли скептицизма на рускитѣ офицери, които ги командували и съ които доказали, че крумовскиятъ богатирски духъ не е изгасналъ въ българина, — златнитѣ тѣзи страници се дължатъ на Калитина и Кисова.

На 28 декемврий 1877 г., при атаката на шейновскитѣ редути, прапорщикъ Николаевъ е билъ единъ отъ първитѣ, който се е хвърлил въ атака и между първитѣ е изкочилъ на бруствера. За този подвигъ е получилъ орденъ „за храбрость“ IV степенъ. Честъ и слава на героитѣ.

Между подвига на Кисова при Ст.-Загора и подвига на Николаева при Шейново има голъма разлика. Съ подвига си Кисовъ е прославилъ не само себе си, но е спасилъ самарското знаме — честта и славата на опълченцитѣ. Съ подвига си Николаевъ е прославилъ само себе си. Защото армията на Весела Паша е била заобиколена отъ всички страни и едновременно атакувана: отъ армията на генерала Радецки отъ сѣверъ, отъ отряда на генерала Святополка-Мирски отъ изтокъ и отъ отряда на ген. Скобелева отъ западъ. При такова положение изхода е билъ единъ, който е щѣлъ да се случи единъ часъ по-късно или по-рано: позо-

ренъ пълнъ. Историкътъ на това сражение вижда единъ гениялно замисленъ и изпълненъ тактически маневръ; а на личнитѣ подвизи той прави прѣоцѣнка за изтъкване духа на стражающитѣ се. Въ обратно положение сж се намирали опълченцитѣ въ сражението въ Стара Загора: тѣ сж били заобиколени отъ турцитѣ. Да изпадне една отъ воюющитѣ армии въ подобна обстановка — това е нещастие, но не пълно. При такава обаче обстановка да се изгуби славния вождъ, както опълченцитѣ въ най-рѣшителната минута сж изгубили Калитина — това е вече пълно нещастие, защото 90 % има вѣроятностъ да се изпадне въ позоренъ пълнъ. За голъмо щастие на опълченцитѣ, въ най-критическата минута въ тѣхната срѣда изпъкналъ младиятъ прапорщикъ Кисовъ съ турска сигнална трѣба, взета отъ убитъ турски горнистъ, засвирилъ атака, съ тоя сигналъ сгруппиралъ около себе си останалитѣ малко живи опълченци отъ 3 дружина, въодушевилъ ги съ нѣколко думи, съ Самарското знаме на чело нищожената опълченска група се впуска въ атака, пробива си пътъ и благополучно отстъпва за Казанлъкъ.

И тъй подвига на Кисова стои много по-високо отъ подвига на Николаева. Но Кисовъ е скромнъ до самозабравяне. Въ България си създаватъ кариера само ония, които своята нахалност проявяватъ съ най-голъма дързостъ. Стамбуловъ, Радославовъ, Захари Стояновъ въ 1876 — 1878 и 1885 г. не сж помиринали барутъ, а щомъ загърмѣха пушкитѣ и топоветѣ при Сливница, последниятъ избѣга въ Ромъния. Това не имъ побърка ни най-малко да произведатъ сами себе си въ „велики българи“ и патриоти. Николаевъ трѣгна по утыкания пътъ отъ споменатитѣ „велики българи“. Но тъй като главата му не е въ състояние да измѣдри

пъкоя „неизбъжна фаза“, той се прѣдлага въ услуга на Каравелова (въ 1885 г. арестуването на Г. Кръстовича), на Стамбулова и Радославова (1886 — 1887) и на Генадиева (1907 г.) Освѣтъ титлала „храбрѣйши“, споменатитѣ търговци съ „сѣдинението“, „България за българитѣ“ и съ „македонската свобода“ прикачиха му още епитети: „честнѣйши“ и „най-патриотъ отъ патриотитѣ“. Обрѣмененъ съ такъвъ тежъкъ мораленъ багажъ, той не пожелалъ да се прѣтоварва още и съ ументвенъ багажъ. Като затворилъ страницитѣ на последния учебникъ, по който е държалъ последенъ экзаменъ въ одеското пѣхотно юнкерско училище, отъ 33 години насамъ той не е разгърналъ нито една книга, за да прочете нѣщо.

За кариера въ България не е необходимо да бжде чловѣкъ образованъ, начетенъ, да владѣе специални знания и езици. Българскиятъ народъ още въ 1885 г. отъ Каравелова се раздѣли на два враждебни лагера: „патриоти“ и „прѣдатели“ или „черни души“. Прѣзъ нощта на 5 сръбцу 6 септемврий 1885 г. Николаевъ доказа, че е „патриотъ“ отъ най-ниска проба. Всѣки брой отъ тогавашния вѣстникъ. „Търновска конституция“, органъ на Каравелова, служи като патентъ за това.

Милиони сж изхарчени отъ държавната хазна, за да имаме въ редоветѣ на армията 200 — 300 офицери съ академическо образование. Никой отъ тѣхъ не се потруди да напише нѣколко страници за освободителната и сръбско-българската война. А въ всички врѣмена и народи това е било дѣло на офицери отъ генералния щабъ. Само негенералъ-щабния офицеръ Кисовъ се намѣри, който написа и издаде на своя смѣтка двѣ капитални съчинения и за двѣтъ войни. Но Кисовъ не-

знае какво нѣщо е кафе-шантани, бирарии, карти, билиардъ и др. Вънъ отъ службата, той всѣкога можеше да се намѣри у дома си съ книга или съ перо въ ржка. Като Кисова у насъ не се цѣнятъ. Онѣзи се цѣнятъ, които се спиратъ на всѣки кръстопѣтъ и колкото имъ държи гърлото крѣщатъ, че сж най-патриоти отъ патриотитѣ, честнѣйши отъ честнитѣ, храбрѣйши отъ храбритѣ; другитѣ хора произвождатъ въ „прѣдатели“ и „черни души“ и по тѣхния адресъ викатъ: долу „прѣдателитѣ“! долу „чернитѣ души“!

Бившия прѣди 33 години прапорщикъ Николаевъ, сега е генералъ-лейтенантъ. Като офицеръ прѣзъ този дълъгъ периодъ отъ врѣме нищо не е правилъ. Въ критическитѣ дни, часове, минути (5 — 7 ноемврий 1885 г.) особата му не се показва при Сливница. Нѣмаше го и въ днитѣ на настъпването и въ сраженията при Драгоманъ (10 ноем. с. г.) и при Царибродъ (12 ноем. с. г.). На 13 ноемврий с. г. изникна отъ нѣйдѣ като гжба, за да командува войскитѣ, на които бѣше възложена задача — прѣвземането на Пиротъ. Никой отъ офицеритѣ участвуващи въ сраженията на 14 и 15 Ноемврий с. г. не сж го видѣли тамъ, гдѣто сж падали куршуми, гранати, шрапнели. Както и слѣдва на такъва висока особа, той е билъ вънъ отъ сферата на зоната, която е била достѣгаема отъ сръбскитѣ снаряди.

На Кисова сж биле дадени двѣ разбити при с. Колоница дружини и една друга дружина отъ 2-й Бдински полкъ, не участвувала въ сражение, но съсипана отъ форсированъ маршъ, безъ артилерия и безъ кавалерия, и му възложили задача съ слѣдующата лаконическа телеграма: „Пожертвувайте отряда за спасението на армията и отечеството“. На 6 ноемврий съ такива нищожни сили (2000 пушки) Кисовъ атакувалъ Морав-

ската дивизия на Топаловича (6000 пушки, 24 орждия и 250 сабли). Това било безумно прѣдприятие. Но заповѣдта трѣбвало да се изпълни. Това безумие струвало пълно поражение на Кисовия отрядъ. Но това поражение спечели сливнишката побѣда: стратегическия обходъ на Моравската дивизия противъ лѣвия флангъ на сливнишката позиция не се извърши на 6 ноември, а на 7 с., когато пристигнали наши подкрѣпления, и съ това се получило равновѣсие на силитѣ.

Но Кисовъ се изхвърли изъ армията както всички онѣзи, които не умѣятъ да рекламиратъ своя патриотизмъ по кръстопътищата.

За какви заслуги Николаевъ се издигна най-високо въ армията? Заслуги той е принесълъ голѣми, само не на отечеството, а на оная шайка, която прави търговия съ патриотизма. Като воененъ министъръ (1886-1887 г.) той издаваше заповѣди, за да убиватъ, затварятъ и изтезаватъ „прѣдателитѣ“ и „чернитѣ души“. Сждебното дирене по убийството на императора-реформаторъ и освободителъ прѣзъ м. мартъ 1881 г. въ Петербургъ се продължавало 20 дена, като сж били допуснати и защитници на убийцитѣ, а на 19 февруарий 1887 г. героитѣ на Сливница и Видинъ се сждиха и убиваха въ 20 часа. Но и въ тогавашнитѣ свои разпореждания за екзекуции Николаевъ остана вѣренъ на себе си. Както и въ сражението за прѣвземането на Пиротъ се стараше да бѣде вѣнъ отъ опасната зона, тѣй и въ бурнитѣ събития на безкняжието той си кеѣфуваше въ София, а дѣто имаше опасностъ, изпращаше други: Р. Петрова въ Русе, Паница въ Сливенъ, Янкова въ Панагюрище, Стефова въ Стара-Загора и пр. и пр.

Ако на тогавашната Стамбуло-Радославова шайка бѣше необходимъ единъ малограмотенъ и тжпъ, но жес-

токъ полковникъ Николаевъ, който съ спокойна съвѣсть да подписва заповѣди за сформирването на полеви сждилища, за убийства на най-заслуженитѣ и образованитѣ офицери и граждани; ако въ 1907 г. на стамбуловщината отъ новата формация бѣше необходимъ единъ генералъ адютантъ и генералъ-лейтенантъ Николаевъ, който въ миналото е доказалъ, че съ своята нечеловѣческа жестокостъ е способенъ да лѣе братска кръвъ за право на тържество небългарски и не славянски стари и нови фази, то защо бѣше на Каравеловата палачовщина този архивенъ генералъ, който и колкото Муткурова не е въ състояние да напише фразата: „за свѣденіе“, и който е забравилъ даже да чете?! При толкова офицери съ университетско и военно-академическо образование — всички да се заобиколятъ и да се назначи най-некадърния офицеръ въ армията — и това е велика тайна, която едва ли е извѣстна на Каравеловата палачовщина.

Иска ли питане, че армията нищо нѣма да спечели отъ изпъкването на чело подобенъ некадърникъ, а, напротивъ, много губи? Ще споменемъ само за единъ печаленъ фактъ. Между офицеритѣ, свършили висше военно образование въ Русия отъ една страна и въ Италия отъ друга, сжществува фанатическа вражда, ненавистъ. До 1907 г. тази вражда, ненавистъ, военнитѣ министри се стараеха да нейтрализиратъ. Николаевъ сега дава прѣднина само на „италиянитѣ“.

Организацията на пѣхотата е служила на всичкитѣ наши военни министри да проявяватъ своитѣ таланти. Отъ постояннитѣ измѣнения, които сж правила, най-малко е печелила бойната готовностъ на армията. И слава никой не спечели. Какви ли още опити ще се правятъ въ организацията на нашата армия, за да за-

ставяваме свѣта да ни се чуди — бъдещето ще покаже.

Но да говорятъ цифритѣ.

	Оставилъ полкове	Процентъ
Кантакузинъ (1885 г.)	8	—
Никифоровъ (1886 г.)	12	50 ⁰ / ₀ увел.
Николаевъ (1887 г.)	12	—
Муткуровъ (1889 г.)	12	—
Савовъ (1894 г.)	48	300 ⁰ / ₀ увел.
Р. Петровъ (1897 г.)	24	100 ⁰ / ₀ нам.
Ивановъ (1899 г.)	24	—
Паприковъ (1903 г.)	36	50 ⁰ / ₀ увел.
Савовъ (1907 г.)	36	—
Николаевъ	36	—

Съставъ на полковетѣ.

При кой министъръ	полка съ колко дру- жини е билъ
Кантакузина 8 полкове	3
Никифорова { 8 " 3	
{ 4 " 4	
Николаева и Муткурова	4
Савова { 24 полкове 2	
{ 24 " 3/4	
Р. Петровъ и Ивановъ	2
Паприкова { 24 полкове 2	
{ 12 " 1	
Савова и Николаева	2

Организацията на великата германска пѣхота отъ 100 години не е прѣтърпѣвала никакви измѣненія. Отъ горнитѣ цифри се вижда, че въ продължение на 25 г. нашитѣ военни министри сѣ измѣнявали организацията на пѣхотата 5 пкти: 1) отъ 3 дружини въ полкъ —

на 4; 2) отъ 4 на 2; 3) смѣсено: полкове съ по 2 дружини (8 роти) и полкове съ по 3/4 дружини (3 роти); 4) смѣсено: полкове съ по 2 дружини и полкове съ по една дружина (4 роти) и 5) полкове съ по 2 дружини. Тѣзи разнообразни цифри могатъ да се сравнятъ само съ археологически оръжеенъ складъ, въ който водятъ кадети и юнкери, за да имъ показватъ всевъзможни образци пушки и сабли, съ които въ старо врѣме сѣ воювали. За нашитѣ генерали нищо не служи за поука. Лична воля и капризъ прѣди всичко. Да се докаже, че извършеното отъ прѣдшественика не струва нищо — това е девиза на всѣки новоназначенъ воененъ министъръ. Че това може да доведе до нѣкоя позорна катастрофа — мозъцитѣ на жановци сѣ до толкова атрофирани, щото за такива дребни работи тѣ съвсѣмъ не мислятъ.

Сравнителниятъ съставъ на полковетѣ.

	Дружини	Дружини
Въ България	2	Въ Япония 3
" Гърция	3	" Франция 4
" Ромъния	3	" Австрия 4
" Сърбия	3	" Русия 4
" Италия	3	" Турция 4
" Германия	3	

Виждате, читатели, че само ние имаме пѣхотни дѣйствующи полкове съ по двѣ дружини всѣки. Пѣхотни полкове съ по 3 и 4 дружини, каквито сѣ въ всичкитѣ други армии, — това се счита нормална организация. Такава организация имаше нашата пѣхота, която не се измѣни отъ Николаева, Никифорова (при първото му министеретвуване) и Муткурова въ продължение на петъ години (1885—1889 г.). За съжаление, Муткуровъ се замѣсти съ Савова, който се зае всичко да прѣустроява, измѣнява.

Сравнителниятъ съставъ на полковетъ по отношение на населението.

	Всичко полкове	На 1 мил. насел.
България	36	9
Сърбия	20	8
Ромъния	34	5·2
Франция	178	4·5
Гърция	10	4
Германия	208	3·5
Италия	115	3·5
Турция	85	3·4
Австрия	119	2·5
Русия	340	2·3
Япония	73	1·7

Отъ горнитъ цифри се вижда, че относително населението България съ числото на пѣхотнитъ полкове занимава първо мѣсто въ свѣта и че стои на чело на батакчийскитъ държави. Въ Сравнение съ населението България има повече пѣхотни полкове:

Отъ Германия	2·57 пѣти;
„ Русия	3·9 „ и
„ Япония	5·3 „

Ако да мѣрѣме нашето военно министерство съ мѣрката на споменатитъ по-горѣ държави, то въ България трѣбваше да има: по германската мѣрка 14 пѣх. полкове; по руската мѣрка 9 пѣх. полкове; по японската мѣрка 7 пѣх. полкове.

Паралелно съ раздробяването на пѣхотата отъ 3 и 4 дружини въ полкъ на 2 само дружини, каквото съставъ иматъ сега полковетъ, постоянно се увеличаваха щабоветъ и небоинитъ учрѣждения. Ето колко струва единъ щабъ на държавата:

Заплата на полковия командиръ.	8400 л.
„ „ неговия помощникъ	6000 л.
„ „ началникъ на окръжнето	6000 „
„ „ полковия интендантъ	6000 „
„ „ коман. на нестроева рота	4500 „
„ „ полковия адютантъ	3300 „
„ „ „ ковчезникъ	3300 „
„ „ завѣдующия оржнето	3300 „
„ „ 4 районни началника	7920 „
„ „ капелмайстора	2700 „
„ „ оржзовния майсторъ	1680 „
„ „ фелдфебелъ на нестр. рота	840 „
„ „ щабъ-горниста	504 „
„ „ щабъ-барабанчика	504 „
„ „ знаменосца	540 „
„ „ музиканта I разредъ	780 „
„ „ 4 музиканти II разредъ	2016 „
„ „ 8 музиканти III разредъ	1728 „
„ „ 3 писари I разредъ	1980 „
„ „ 2 обозни подофицери	1008 „
„ „ полковия ключаръ	504 „
„ „ оржжейника	444 „
„ „ дюлгера	504 „
„ „ желѣзара	504 „
„ „ медицински фелдфебелъ	900 „
„ „ 5 музиканта IV разредъ	360 „
„ „ 6 музиканта V	72 „
„ „ 12 обоз. и лазарет. слуги	144 „
„ „ 1 писаръ III разредъ	60 „
„ „ 2 писари IV разредъ	48 „
порционни пари на свѣрероч. подоф.	17520 л.
за облѣкло „ „ „ „	3000 л.
канцеларски разноски и отопление	5000 л.

Всичко 92204 л.

А за щабоветѣ на всичкитѣ пѣхотни полкове се харчатъ (92,204×36) 3,319,344 лева.

Ако да имаме пѣхотни полкове пропорционално на населението въ първокласнитѣ държави, послѣдниятъ разходъ ще бѣде: по германската мѣрка (92,204×14) 1,290,856, по руската мѣрка (92,204×9) 829,836; по японската мѣрка (92,204×7) 645,428.

И тъй, съ безумното дробене на войсковитѣ части, пропорционално на населението относително другитѣ държави ние харчимъ повече:

Отъ Германия (3,319,344—1,290,856) 2,028,488 л.;
 „ Русия (3,319,344 — 829,836) 2,489,508 л.;
 „ Япония (3,319,344 — 645,428) 2,673,914 л.;

Като вземемъ въ внимание увеличението на населението, и въ това отношение ще намѣримъ една аномалия. Въ 1885 год. на 2,000,000 население въ България (безъ Източна Румелия) е имало само 8 пѣх. полкове, а сега на 4,000,000 население имаме 36 пѣх. полкове. Значи, населението се е увеличило два пѣти, а пѣхотнитѣ полкове — 4·5 пѣти. По нагледно да прѣдставимъ това така:

	Население	Полкове
Въ 1885 година	2,000,000	8
„ 1909 „	4,000,000	36
Увеличение	100%	350%

Въ Германия прѣзъ това врѣме сж станали слѣдующитѣ измѣнения:

	Население	Полкове
Въ 1885 година	45,000,000	161
„ 1909 „	63,000,000	208
Увеличение	40%	29%

За единъ периодъ отъ 25 години нашето население по своето увеличение относително Германия отъ горнитѣ цифри се вижда, че се намира въ отношение както 100 къмъ 40, а нашия шовинизмъ — 350 къмъ 29. Нашето население се е увеличило повече отъ германското (100:40) 2·5 пѣти. Ако по пѣтя на шовинизма подражаваме на Германия, прѣзъ послѣднитѣ 25 години трѣбваше да увеличимъ пѣхотнитѣ полкове (29×2·5) на 72½, а не на 350%, т. е. 5 пѣти повече.

Да оставимъ пѣхотнитѣ дружини толкова, колкото сж, и да организираме полковетѣ тъй, както сж въ Германия или Русия, и при тѣзи условия ще получимъ значителна економия отъ съкращенията на щабовете. Това се вижда нагледно отъ долнитѣ цифри:

	България	Германия	Русия
Дружини въ 1 полкъ 2		3	4
72 др. въ полкове 36		24	18

Отъ горнитѣ цифри се вижда, че по мѣрката на Германия въ България трѣбва да има 24 пѣхотни полкове, а по мѣрката на Русия — 18. Въ първия случай ще имаме по-малко 12 полкове, а въ втория — 18. Това само съкращение на толкова щабовете ще ни даде економия: по мѣрката на Германия (92,204×12) 1,106,448 лева, а по мѣрката на Русия (92,204×18) 1,659,672 л.

Дробенето на войсковитѣ части нашитѣ голѣмци мотивиратъ съ това, че само по такъвъ начинъ, при мобилизация, ще могатъ да се използватъ всичкитѣ способни да носятъ оружие отъ 20 — 46 години и въ първитѣ сражения да се тури всичко на възникнѣ: или рѣшителна побѣда, за да се спечели въ едно кжео врѣме, тъй като нашитѣ финансии не могатъ да издържатъ напръжение повече отъ 3—4 мѣсеци, или поражение,

което ще ни принуди да сключимъ миръ пакъ въ едно скоро врѣме. Но това е фатално заблуждение. То ще ни докара нѣкоя ужасна катастрофа, която ще се сгромоляса най-напрѣдъ на главитѣ на виновницитѣ, които като че ли съзнателно приготвяватъ трето робство на България. Долнитѣ цифри показватъ, че България е отишла до най-големъ крайностъ.

	Въ мирно врѣме войници	Въ воен. врѣме войници
Германия	606,000	1,150,000
Франция	603,000	1,250,000
Русия	1,250,000	1,650,000
България	58,000	300,000

Отъ горнитѣ цифри се вижда, че само въ Франция при мобилизация, мирната численостъ на армията ще се удвои; въ армията на Германия и Русия не се прави даже удвояване. Само България прави въ това отношение изключение: при единъ кадровъ войникъ (подъ оръжие въ мирно врѣме) ще се присъединятъ 5 запасни войници, между които ще има и такива, които 10—15 години не сж похващали пушка. По-нагледно до каква степенъ ще бѣде понижена българската армия въ качествено отношение, се вижда отъ слѣдущитѣ цифри:

	Кадрови войници въ %
Германия	53 %
Франция.	48 "
Русия.	76 "
България	19 "

Въ франко-пруската война (1870—1871 год.) слѣдъ страшитѣ поражения при Мецъ и Седанъ, когато Парижъ е билъ вече обсаденъ, възваницата на Гамбета

произвели своитѣ дѣйствия: подъ началството на Бурбаки се импровизирала 150,000 източна армия, която настѣпила въ тила на нѣмската армия съ цѣлъ да ѝ прѣкъсне съобщенията съ Германия. Но на западъ отъ Белфуръ въ тридневенъ бой (15, 16 и 17 януарий 1871 г.) е била разбита отъ 50,000-ната регулярна армия на генералъ Вердера. Слѣдъ двѣ недѣли, за да се спаси отъ пруския плѣнъ, армията на Бурбаки прѣминува неутралната швейцарска граница и се разоръжава отъ швейцарскитѣ власти.

Въ руско-японската война (1904—1905 г.) Япония на театра на военнитѣ дѣйствия бѣше изкарала цѣлта на народа си и армията си; Русия, за да не ослаби военното си положение въ Европа, нито единъ отъ полковетѣ си, които иматъ славни бойни традиции, въ началото на войната не помръдна, а мобилизира своитѣ резервни баталиони, които развѣрна на полкове и ги изпрати въ Манджурия, т. е., извърши тѣва, което и България се готви да направи въ случай на една война. Като образецъ примѣръ за воинската несъстоятелностъ на тѣй импровизирани полкове, дивизии, корпуси служи паническото разбѣгване на дивизията на генералъ Орлова при янгейскитѣ мини, съ което се застрашило лѣвото руско крило, и причинило да се рѣши участъта на лѣво-янгекото сражение въ полза на японцитѣ.

Русия приема сега мѣрки, да не се изложи въ бѣдаще на подобни унижения. Всички жѣртви, благодарение на горчивия опитъ, се правятъ за подобрѣние качеството на армията; на количеството не се обръща внимание. Отъ горнитѣ цифри се вижда, че въ една бѣдаща война на театра на военнитѣ дѣйствия Русия въ своята дѣйствующа армия ще има 76 кадрови войници, а 24 запасни.

Само нашите генерали не искат да черпят никаква поука от кървавите опити. Даже прѣкрасната военна организация, създадена от Ген. Кантакузина, цѣлесобразността на която се доказва въ обилните съ крѣвъ сливнишки, пиротеки и пр. полета и хълмове — даже тази организация бившия министъръ Савовъ разнебити въ 1890 година.

Напримѣръ: за война съ Турция (1885 г.), а въ дѣйствителност воюване съ Сърбия, нашата армия се прѣобрази отъ съставъ:

	въ миренъ,	въ воененъ
Дружини	24	40
Батареи	17	17
Ескадрони	9	20
Пионери	1 др.	1 друж.
Всичко войници	17,895	51,050

Знаменитите сръбски стратеги, подобни на нашите Савовци, на книга сж проектирали да се прѣобрази сръбската армия отъ съставъ:

	Миренъ	въ воененъ
Дѣйствующа армия	{ Дружини 20	80
	{ Эскадрони 6	26
	{ Батареи 23	52
	{ Войници 20,014	108,465
II призивъ	{ Дружини —	60
	{ Эскадрони —	10
	{ Батареи —	20
III призивъ	{ Дружини —	60
	{ Войници —	52,200

Сгруппирани горните цифри за по-нагледно ще ни се прѣдставятъ въ слѣдующето грамадно различие:

	Миренъ съставъ	Воененъ съставъ	Увеличение
Дружини	20	200	10 пкти
Ескадрони	6	36	6 „
Батареи	23	72	3 „
Войници	20,014	214,802	10 „

„Хартията всичко търпи“ — казватъ небюрократите. Мѣдростъта на тази поговорка сръбските военни бюрократи доказаха въ 1885 год. Грубата дѣйствителност наложи свои цифри.

	На хартия приготвени	Въ дѣйствителностъ
Дружини	200	85
Ескадрони	36	14
Батареи	72	22
Войници	214,802	68,000

И тъй, вмѣсто армия отъ 214,802 войници, приготвени на хартия въ военно-бюрократическите канцеларии, въ дѣйствителност сръбите за война съ българите изкараха на театрите на военните дѣйствия само 68,000, т. е. три пкти по-малко. Въ резултата — Кевенхюлеръ изпъкна на сцената, за да спасява Сърбия и династията на Обрѣновичите.

Българите излѣзоха побѣдители. Регулярните български полкове спасиха честъта, свободата и независимостъта на българския народъ. Импровизирваните сръбски полкове нанесоха страшно унижение на сръбския народъ, доказаха му, че е непосилно за неговите плещи рѣшението на задачата въ ролята на Пиемонтъ или Прусия на Балканския Полуостровъ.

Прѣкрасно организирваните отъ руския генералъ Кантакузинъ осемъ пѣхотни полкове съ по три дружини всеки, при мобилизацията въ 1885 год., останаха пакъ осемъ, но съ по 4 дѣйствующи и съ по една резервна

дружици. Въ такъв съставъ тѣ славно издържаха първото бойно кръщение въ сръбско-българската война и тѣхната спайка се цементира: съ 771 убити и 4232 ранени войници, съ побѣдното отражение на неприятеля при Сливница и прѣземаването на гр. Пиротъ. Съ също такава организация на армията си Пруссия побѣди Франция (1870—1871 г.). Значи, организацията на нашата армия бѣше поставена на правиленъ пътъ, по който трѣбваше да върви въ понататъшното нейно усвѣршенствуване. Тази организация трѣбваше да остане също така непркосновена, както е непркосновена подобна организация на германската пѣхота, която съществува повече отъ 50 години.

Но бившиятъ воененъ министръ Савовъ разчлени прѣкрасно организирани тѣхотни полкове на двѣ равни половини. Само единъ Савовъ можеше да извърши това. Защото всѣки полкъ си бѣше спечелилъ на бойнитѣ полета своя индивидуална военна слава и честъ: всѣки полкъ си имаше свои бойни традиции и горои, съ които се гордѣше. Разчленяването на полковетѣ — това бѣше операция, която причиняваше такива болки, каквито изпитваше нашата колективна национална душа, когато разрѣзваха Санъ-Стефанска България на части, които раздаваха за удовлетворение на Сърбия (Пиротъ и Враня), на Ромъния (Добруджа) и на Турция (Македония).

Считамъ за дългъ да обърна внимание на два парадоксални факта. Сърбитѣ послѣ пораженията (1885 година) се заеха съ най-голъмо усърдие за реорганизация на своята армия и слѣдъ дълги колебания приеха същата организация, която имаше нашата армия въ 1885 година. Напротивъ, генералъ Савовъ разруши тази прѣкрасна организация на нашата армия и въведе

организацията на . . . сръбската армия, която съществуваше въ 1885 г., несъстоятелността на която се доказва при Сливница, Пиротъ, Видинъ и пр.

Трѣбва да се реорганизира нашата пѣхота. Но за това не трѣбва да се ръководимъ отъ илюзии, да лъжемъ народа, да гъделичкаме неговитѣ национални чувства; не трѣбва и много да мѣдруваме. Европейскитѣ армии — това сѣ готови образци за реорганизация на нейната пѣхота. Въ тѣзи армии нѣма пѣхотни полкове съ по двѣ дружини, а съ по три и четире, което се вижда отъ слѣднитѣ цифри:

България 2 дружини

Гърция 3 „

Ромъния 3 „

Сърбия 3 „

Италия 3 „

Германия 3 „

Япония 3 „

Франция 4 „

Австрия 4 „

Русия 4 „

Турция 4 „

До 1886 год. и нашитѣ пѣхотни полкове имаха съставъ съ по три дружини, а отъ 1887 до 1890 год. — четире дружини. Така щото съществуващитѣ въ нашата пѣхота образци прѣди 23 — 19 години, които бѣха копие отъ европейскитѣ армии, трѣбва да послужатъ за реорганизация за да имаме европейска армия, а не Савовщина. Но за това трѣбва начело на армията да се постави силенъ, рѣшителенъ и смѣлъ чловѣкъ.

Пѣхотата трѣбва да се реорганизира тъй:

1) Разчлененитѣ въ 1890 година 12-тѣ дѣйствущи полкове да се съединятъ, и

2) 12-тѣ дружини, сформирувани отъ Паприкова въ 1900 год., а отъ Савова развърнати въ 1903 год. въ дѣйствующи полкове съ по 2 дружини, да се прѣ-формируватъ въ резервни дружини съ по 5 роти и съ ограничени щабови офицери.

При такива условия на бѣдащия театъръ на военнитѣ дѣйствия ще имаме по примѣра на първокласнитѣ европейски държави :

1) Дѣйствующата армия съ 40% кадрови войници.

2) Резервна армия съ 20% кадрови войници (образци: рускитѣ резерви, австрийскитѣ ландвери и венгерскитѣ гонведи), и

3) Териториална армия (француски образци).

Въ такъвъ случай ще импровизираме само териториална армия, която не ще съставлява опасностъ, защото ще става подъ прикритието на двѣ армии :

1) Дѣйствующа, която ще има силна организационна, дисциплинарна и морална спайка въ лицето на 40% кадрови войници, и

2) Резервна армия съ по-слабъ кадъръ и по-възрастни запасни войници, но за това по-спокойни и уравновѣсени.

Пѣхотнитѣ дружини.

На 1 априль 1877 год. отъ явилитѣ се въ Кишиневъ (Русия) български доброволци се сформирувала една пѣхотна дружина, която била прѣдначена да съставлява конвой на главнокомандующия великъ князь Николай Николаевичъ Старшій. Но въ послѣдствие наплива на доброволци билъ толкова голѣмъ, щото на 17 априль конвоя се развърналъ въ три дружини и се нарѣкли българско опѣчение. Когато опѣченскитѣ дружини пристигнали въ Плосецъ (Ромѣния), доброволци непрѣкъснато прииждали, щото се сформирували още три дружини. Дунавътъ прѣминали 6 български опѣченски дружини. Прѣзъ лѣтото (1877 г.) въ Свищовъ се сформирували още 6 дружини, които били дадени въ разпореждането на руския комисаръ, князь Черказскій. за вътрѣшния редъ въ тила на дѣйствующата армия. Въ края на войната (19 февруарій 1878 г.) българското опѣчение е броило 12 пѣхотни дружини и 1 конна сотня.

Но българскитѣ доброволци постигнали въ редоветѣ на опѣчението съ единствена цѣль да се биятъ съ петвѣковния врагъ. Щомъ се сключилъ мира, тѣ не жалили нито единъ день да останатъ повече на военна служба. Управляющиятъ военното министерство, генералъ Золотаревъ, искалъ да ги задържи, за да съставятъ ядро, ядка, кадри на бѣдащата българска армия, въ възпитанието на която да взематъ участие съ своята

жива хроника за онѣзи славни бойни дѣла при Стара-Загора (19 юлий), на Шипка (9 — 12 августъ) и при Шейново (28 декемврий), така щото да се създаде една приемственостъ за бойни традиции, които поддържатъ геройския духъ въ войската.

„Ние сме постѣжили въ опълчението доброволно, да се биемъ съ турцитѣ, а не да маршируваме по плацовеѣ“ — говорили едни опълченци.

„Пратете ни да се биемъ, ако стане нужда, съ враговетѣ на славянството; ако такава нужда нѣма, никой нѣма право да ни задържа на служба“ — говорили други.

Подобни категорически заявления накарали врѣмешното окупационно управление да уволни опълченцитѣ.

Съ едно разписание подписано отъ руския императорски комисаръ, князь Дондуковъ Корсаковъ, територията на Санъ-Стефанска България се раздѣляше на 10 военно териториални окръжи. Всеки български младежъ, достигналъ призивната възраст, ще прѣкарва воинската си повиностъ въ този териториаленъ окръгъ, въ който се е родилъ. По тоя начинъ въ територията на Санъ-Стефанска България трѣбваше да се сформируватъ 59 пѣхотни дружини. Това число съответствуваше на съществуващитѣ тогава 59 турски административни кази.

Но, споредъ приетата териториална система, — да се сформируватъ дружини въ скопския, битолския, сѣрския и солунския санджаци (които се намиратъ въ турски рѣцѣ), въ пиротската и вранската каза (които бѣха окупирани отъ сѣрбитѣ), — това можеше да бѣде възможно само тогава, когато рускиѣ окупационни войски заемеха споменатитѣ санджаци и кази, на основание условията на Санъ-Стефанския договоръ.

Берлинскиятъ же трактатъ осуети тѣзи условия. По тази причина въ юлий мѣсецъ 1878 г. се сформироваха само 30 дружини — съ 29 по-малко отъ прѣвиденитѣ въ разписанието за Санъ-Стефанска България.

При разграничението на България отъ Източна Румелия, по условията на Берлинския трактатъ, въ първата останаха 12 дружини, а въ втората 9.

Но ние имаме за цѣль да изложимъ развитието и организацията само на българската армия, въ която всичко вървѣше нормално, а не и фазиситѣ на регулярнитѣ дружини, които останаха въ Източна Румелия и които се прѣвърнаха въ милиция, командуваха се отъ турски паши, които не сж могли да допуснатъ да има добръ организирана армия близо до своята турска столица — Едрене.

Прѣзъ всичкото врѣме на съществуването българската армия, съставътъ на дружинитѣ е билъ отъ 4 роты. Такъвъ съставъ иматъ и образцовитѣ армии.

Въ 1880 година се сформироваха още три дружини, та числото на дружинитѣ достигна 24.

Въ продължение на петъ години (1880—1885) въ числото на дружинитѣ не се направи никакъвъ скокъ. Обаче, щомъ се прогласи при извѣстна обстановка съединението на Сѣверна и Южна България и рускиѣ офицери трѣбваше да напуснатъ княжескиѣ войски, управляващитѣ тогава отечеството ни каравелисти го удариха на милитаризмъ и още какъвъ! Помѣчиха се всечески да оправдаятъ, но напразно, тоя антидемократически гласъкъ на политико-общественото ни развитие. Разгърнете който искате брой отъ в. „Торновска конституция“, органъ на Каравелова отъ септемврий 1885 год. до августъ 1886 год. и ще видите какъвъ милитаристически духъ вѣе въ него. Впрочемъ цифритѣ още по-добъръ ще ни освѣтлятъ.

Генералъ Кантакузинъ остави (1885 г.) 24 дружини на 2 мил. население въ България (безъ Източна Румелия).

Съ присъединението на бившата Източна Румелия, населението се увеличи съ 816,000 души. Ако всеипиниятъ тогава Каравеловъ се ръководѣше отъ нормитѣ, които бѣше оставилъ Кантакузинъ, дружинитѣ трѣбваше да се увеличатъ така: $24 \times 2,816,000 : 2,000,000 = 33.8$, т. е. да се прибавятъ 9.8 пѣх. дружини. Прибавиха се, обаче не 9.8 а тъкмо 16 пѣх. дружини.

На милионъ население.

Имахме при Кантакузина	12 дружини.
При Каравелова — Никифорова	14.2 "

Въ това врѣме Сърбия на 1,700,272 население имаше 15 пѣх. дружини. На милионъ население се падатъ (15:1.7) 8.8 пѣх. дружини. По тая мѣрка България трѣбваше да има (8.8×2.816) 25 дружини.

На милионъ население.

Въ 1886 год. България имаше	14.2 дружини.
" " " Сърбия "	8.8 "
България имаше повече съ	61 % "

Въ какво се е проявила, прочее, прословутата държавна пестеливостъ на Каравелова, безъ да говоримъ за демократизма му? Благодарение именно на Каравелова, който даде начало, ние сме сега най-милитаристическата страна на свѣта.

Каравеловитѣ достойни ученици, които прѣзъ есеньта 1886 г. съставиха Стамболово-Радославово управление, на 1 януарий 1887 година увеличиха армията още съ 12 дружини, така щото България имаше 48 дружини на 2,816,000 население, т. е. на милионъ населе-

ние 17 дружини, когато Сърбия нищо не бѣше увеличила. Да припомнимъ цифритѣ за по-нагледно.

На милионъ население.

Въ 1887 год. България имаше	17 дружини.
" " " Сърбия "	8.8 "
Повече съ	93 %.

Увеличаването на армията въ една държава се обусловва отъ такова увеличение въ нѣкоя съседна държава враждебно настроена. Нито Турция, нито Ромъния, нито Сърбия въ 1886 и 1887 г. бѣха увеличили своитѣ армии.

Когато увеличава Франция своята армия, това служи за сигналъ на Германия да увеличава и тя своята армия и обратно. Обаче, средъ това увеличение нито Испания, нито Швейцария, нито Белгия нормиратъ контингента на войскитѣ си.

Никой отъ съседитѣ на България въ 1886 и 1887 г. не се стрѣскаше отъ нейното небивало въ всемирната история грандиозно увеличение на армията ѝ. Защото дѣйствителната цѣль за това увеличение бѣше ясна: трѣбваша преториянци на насилницитѣ, заграбили властѣта въ рѣцѣтѣ си, които да квартируватъ по всичкитѣ градове и всѣкога да се намиратъ въ пълна бойна готовностъ за езекуция по селата. Въ Панагюрище, Култовица, Х. Елесъ въ 1887 година.

До 1890 год. числото на дружинитѣ не се измѣнява. Дълго врѣме военното министерство се управлява отъ извѣстия по своята неприготовеностъ и некадърностъ Муткуровъ. Той именно биде прѣдпочетенъ прѣдъ много други по-образовани и способни офицери, принадлежащи тоже къмъ „патриотическата“ клика, защото Муткуровъ бѣше най-послушното орѣдие на

Стамбулова. И заетъ съ други обязанности, зетътъ на бившия диктаторъ нѣмаше нито врѣме нито възможностъ да се занимава съ програми, планове, системи и методи за обучението и възпитанието на войниците. Въ какъвто численъ съставъ, организация, разквартируване и пр. свари армията, безъ да измѣни нѣщо, така Муткуровъ я и прѣдаде на своя замѣстникъ. Това само може да се отбѣлѣжи като неговъ активъ.

Приемникътъ на Муткурова бѣ майоръ Савовъ. Щомъ той пое управлението на военното министерство, веднага и въ най-затѣгненигъ краища на България, гдѣто квартируваше войска, се почувствува една тревога, едно ужасно напръжение. По всичкитъ линии се почна едно трѣскаво и радикално измѣнение на всичко, оставено отъ прѣдшественицитъ на Савова, особено отъ рускитъ генерали: прѣорганизация, увеличаване, разквартируване, уставы, форма, инструкции, положения, закони. Радикалнитъ прѣобразованія на Савова най-много се отразиха на пѣхотата.

Пѣхотни дружини Савовъ наслѣди 48, които пропорционално на населението бѣха най-много въ свѣта. И това се видѣ на Савова малко, та той сформира 72 роти, които организира въ 24 резервни полкове. Ако тѣзи 72 роти се организираха въ дружини съ по 4 роти, то щѣше да има 18 нови дружини. При наслѣденигъ отъ Муткурова 48 дружини като прибавимъ още 18, ще намѣримъ, че Савовъ е оставилъ на своя замѣстникъ 66 дружини. Въ 1894 год. въ България имаше 3,310,000 население. На милионъ население числото на дружинигъ бѣше достигнало $(66 : 3 : 31) 20$. Въ всичкитъ врѣмена и народи никога и никѣдъ милитаризма не е докарванъ до подобни чудовищни размѣри. Защо и за каква цѣль — едва ли и може да обясни и самия Савовъ!

Подобенъ милитаризмъ бѣше непоносимъ за плещитѣ на данъкоплатцитъ. Това съзнаваше Рачо Петровъ, който замѣсти Савова въ 1894 год., и съ една заповѣдъ разформира резервнитъ полкове. Азъ смѣтамъ тази мѣрка за героическа, която прѣдпази България отъ разрушение прѣди 15 години. Антимилитариститъ, обаче, съжеляватъ за появяването на тая заповѣдъ, бидейки убѣдени, че най-доброто срѣдство за да се изцѣримъ отъ милитаристическия тласкъ на Каравелова, усиленъ отъ неговигъ ученици, е било, да се докара тоя милитаризмъ до най-силното му напръжение — до абсуртъ — за да се раскане самъ по себе си.

Повечето отъ нашитъ политически партии, когато сж били на властъ, за всичко друго сж се интересуващи, но не и за прѣобразование въ армията. Отъ това положение сж се ползували най-безцеремонно, за да не кажемъ безсъвѣстно, военнитъ министри. Последнитъ — това сж нашитъ султани отъ прѣди конституционното въ Турция врѣме. За воля народна, за пожелания, изказани въ народното събрание, военнитъ министри не искатъ и да знаятъ. Но при никоя партия на властъ не сж вършени такива диаметрално противоположни реформи въ армията, както въ властването на народняцитъ. Рачо Петровъ, както видѣхме въ 1895 г. разформира резервнитъ полкове, а въ бюджета за 1896 г. прокаранъ чрѣзъ народняшкото народно събрание прѣзъ есенъта 1898 год. се прѣдвидѣха кредити за сформироване на резервна армия. При една и съща партия на властъ, при едни и същи министри граждани, случайното смѣняване на военния министъръ причинява сформироването на резервнитъ полкове, които бѣха разформирувани отъ неговия прѣд-

шественикъ, членъ на единъ и същи кабинетъ. Ако Стоиловото министерство е било съгласно съ Рачо Петрова за унищожението на 72 роты, пита се, защо е допуснало да се сформируватъ 12 дружини отъ приемника на тогава послѣдния — генерала Иванова? Щомъ като е намирало за необходимо, по нѣкакви си съображения, че армията е трѣбвало да се увеличи, защо това не е прѣдвидено още въ 1895 г., а е допуснало да се прави намаление?

Изглежда, като че тѣзи партии (стамбулисти и народняци) сж властвували най-много, които не сж противорѣчили на военнитѣ.

Армията — това е святаа святыхъ. Както еврейскиятъ първосвещеникъ е ималъ само право да влиза въ помѣщенieto на кивота и да се дотрогва до скрижалитѣ на завѣта, така и нашитѣ първосвещеници — военнитѣ министри — иматъ изключителното право само тѣ да боравятъ съ армията.

Ивановъ сформирова погранична стража на чело съ полковникъ, подполковници и майори, които нищо не работѣха, при всичко че нѣкои отъ тѣхъ имаха желание и добра воля да оползотворятъ своитѣ знания и опитъ, защото пограничната стража бѣше прѣсната по цѣлата граница на България и на едно мѣсто не можеше да се събере повече отъ взводъ. Какъ прѣкарваха праздното си врѣме тѣзи офицери, най-ясно се вижда отъ дознанията и разслѣдванията, които постоянно се произвеждаха отъ нарочно командированитѣ за тази цѣль военни слѣдователи.

Особено скандали ставаха въ Кулския пограниченъ районъ, гдѣто най-много съперничество се проявяваше за обладаването на нѣкоя зайчарка или него-тинка. И сега имаме погранична стража, но понеже е

поставена на други начала, по нѣмане праздни хора, които да търсятъ да убиватъ врѣмето, нѣмаме и скандали, а слѣдователно, нѣма и износни командировки за военнитѣ слѣдователи.

Паприковъ наслѣди Иванова въ управлението на военното министерство въ началото на 1899 год. Той трѣбваше да сформирова 12 резервни полкове, за които въ бюджета прокаранъ отъ Иванова, бѣше прѣдвиденъ кредитъ само за офицери, безъ войници. Въ 1900 г. 12 резервни полкове бѣха напълно сформирувани съ по една дружина всѣки. Тѣзи дружини се нарѣкоха полкове именно за това, за да иматъ салтанатни щабове. Друго-яче не може да се разбере, защо състава на щабветѣ на тѣй нарѣчениѣ резервни полкове съ по една дружина да иматъ сжщо такъвъ щабъ по количеството на офицеритѣ, както и въ дѣйствующитѣ полкове, които се състоятъ отъ двѣ дружини — въ съставъ два пѣти повече. Тази организация на резервнитѣ полкове трая 4 години.

На чело на военното министерство втори пѣтъ застана Савовъ. По всичкитѣ краища на България се раздаде тревога. Почна се трѣскава дѣятелность. Войницитѣ почиваха само когато спѣха. Но и за сънъ не имъ се даваше достатъчно врѣме. Почваше се робски трудъ отъ зора до зора, съ прѣкъсване по половинъ часъ — за хранене стоишкомъ между 11 и 12 часа прѣзъ деня и 7 и 8 ч. вечерята. Продължителността на тоя непосиленъ трудъ се колебаеше отъ 14 до 16 ч. въ день. Слѣдъ учението слѣдваше работа по устройството на лагери съ носене камъни на гърба, защото полковитѣ коне сж заети: вирѣгнати сж въ фѣйтони и брички, за да поразходятъ женитѣ и дѣцата на голѣмцитѣ; слѣдъ работата слѣдваше учение и слѣдъ уче-

нието пакъ работа. И офицеритѣ почнаха тъй също усилено да работятъ. На тѣхъ се поръчваше да разработватъ разни исторически, тактически, стратегически и военно-педагогически теми и да ги докладватъ въ събанието на всичкитѣ офицери въ гарнизона. Савовъ нищо не остави неизмѣнено отъ заваренитѣ закони, положения, инструкции, устави, наставления. Организацията на дѣйствующитѣ 24 полкове, той остави непо-
кътната, защото е негово създаване отъ 1891 год. Но 12-тѣ резервни полкове, които бѣха създадени отъ неговитѣ прѣдшественици той не остави тъй, както ги свари: прѣвърна ги въ дѣйствующие полкове, и съ това увеличи пѣхотнитѣ дружини още на 12. На свои замѣстникъ въ 1907 год. Савовъ остави 72 пѣх. дружини.

Ролята на Николаева още не е свършена, за да си кажемъ думата.

Да групираме сега прѣнатитѣ цифри въ нашето изложение, за да станатъ по-нагледни скоковитѣ, които сж правили нашитѣ военни министри, отъ които скокове резултата е билъ единъ грамаденъ за България държавенъ дългъ.

Въ Априль 1877 година . . . . 3 дружини.

Прѣминали Дунава на 18 юний 1877 г. 6 "

Въ края на войната (19 февр. 1878 г.) 12 "

Проектирано на книга въ границата
на Санъ-Стефанска България . . 59 "

Сформирувани въ България и Из-
точна Румелия (1878 г.) . . . 30 "

При разграничението на Източна
Румелия (1879 год.) въ България
останаха . . . . . 21 "

Генер. Паренсовъ оставилъ (1880 г.) 21 "

Генералъ Ернротъ оставилъ (1881 г.) 24 "

Генералъ Криловъ	оставилъ (1882 г.)	24	дружини
" Каулбарсъ	" (1883 г.)	24	"
" Кантакузинъ	" (1885 г.)	24	"
Майоръ Никифоровъ	" (1886 г.)	40	"
Полковникъ Николаевъ	" (1887 г.)	48	"
Подполковникъ Муткуровъ	" (1889 г.)	48	"
Подполковникъ Савовъ	" (1894 г.)	66	"
Генералъ Рачо Петровъ	" (1897 г.)	48	"
Полковникъ Ивановъ	" (1899 г.)	55	"
Генералъ Паприковъ	" (1903 г.)	61	"
" Савовъ	" (1907 г.)	72	"

Да направимъ сравнение въ другитѣ милитаристически държави за единъ периодъ отъ 10 години.

	Пѣхотни дружини		увеличение
	1885 г.	1894 г.	въ ‰
България . . .	24	66	175 "
Ромѣния . . .	84	106	26 "
Турция . . .	266	286	8 "
Австрия . . .	450	648	44 "
Италия . . .	347	347	— "
Гърция . . .	36	38	6 "
Германия . . .	504	625	24 "
Русия . . .	931	1100	18 "

Отъ горнитѣ цифри се вижда, че България е увеличила своитѣ пѣхотни дружини (66:24) 2·75 пѣти за 10 години. Такъво увеличение не е ставало въ никоя държава въ Европа, Азия и Африка.

Особенно поучителна е пакъ слѣдующата таблица, която не се нуждае отъ коментарии, и на която обръщамъ особенното внимание на читателя:

	1885 г.	1894 г.	Увеличе- ние на населе- нието	Увеличе- ние на дружин- нитѣ
България	2,000,000	3,310,000	65 %	175 %
Ромъния	5,000,000	6,000,000	20 „	26 „
Турция	18,000,000	22,000,000	22 „	8 „
Австрия	39,000,000	43,000,000	10 „	44 „
Италия	28,000,000	31,000,000	10 „	— „
Гърция	2,000,000	2,200,000	10 „	6 „
Германия	45,000,000	50,000,000	11 „	24 „
Русия	100,000,000	120,000,000	20 „	23 „

За 10 години най-много се е увеличило население въ България чрезъ присъединението въ 1885 г. на Източна Румелия. Но да се увеличи населението на 65%, а дружинитѣ на 175% — това значи съзнателно да разорявашъ своето отечество.

До каква крайностъ въ това отношение е била наслена България въ 1894 год., затова служи нагледно слѣдующата таблица:

	Дружини	население	На единъ милионъ население
България	66	3.31 милиона	20 дружини
Ромъния	106	6 „	18 „
Турция	286	22 „	13 „
Австрия	648	43 „	15 „
Италия	347	31 „	11 „
Гърция	38	2.2 „	17 „
Германия	625	50 „	12 „
Русия	1100	120 „	9 „
Япония	99	45 „	2 „

Да видимъ сега въ какво относително положение се намира България съ своитѣ пѣхотни дружини въ 1909 година.

	дружини	На 1 милионъ население
България	72	18 дружини
Ромъния	111	17 „
Турция	314	14 „
Австрия	676	14 „
Италия	346	11 „
Гърция	30	12 „
Германия	628	10.5 „
Русия	1359	9 „
Япония	218	5 „

Ако се мѣреше въ България съ мѣрката на тия велики държави, въ които всичко става планомерно и въ границитѣ на крайната необходимостъ, трѣбва сега да имаме:

По мѣрката на Германия	42 дружини
„ „ „ Русия	36 „
„ „ „ Япония	20 „

Да покажемъ сега, какво увеличение, сравнително, е направено въ нашата армия за 25 години.

	1885 г.	1909 г.	увеличение въ %
България	24 друж.	72 друж.	200 „
Ромъния	84 „	111 „	32 „
Турция	266 „	341 „	28 „
Австрия	450 „	676 „	50 „
Италия	347 „	347 „	— „
Гърция	36 „	30 „	— „
Германия	504 „	628 „	25 „
Русия	931 „	1359 „	46 „

Да изложимъ сега за 25 години, какво увеличение е станало въ населението.

	1885 г.	1909 г.	Увеличение
България	2,000,000	4,000,000	100 %
Ромъния	5,000,000	6,500,000	30 „
Турция	18,000,000	25,000,000	39 „
Австрия	39,000,000	47,000,000	21 „
Италия	28,000,000	32,500,000	16 „
Гърция	2,000,000	2,500,000	25 „
Германия	45,000,000	60,000,000	33 „
Русия	100,000,000	146,000,000	46 „

Да сравнимъ увеличаването на населението съ увеличаването на дружинитѣ.

	Дружинитѣ увеличени	Населението увеличено	Разлика
България	200%	100%	100% повече
Ромъния	32%	30%	2 „ „
Турция	28 „	39 „	11 „ по-малко
Австрия	50 „	21 „	29 „ повече
Италия	— „	16 „	16 „ по-малко
Гърция	20 „	25 „	25 „ „
Германия	25 „	33 „	—
Русия	46 „	46 „	—

Отъ горнитѣ уравнителни цифри се вижда, че въ Германия и Русия дружинитѣ сж увеличени точно въ такъвъ процентъ, въ какъвто се е увеличило населението; въ Австрия — на 29% повече отъ населението и въ Ромъния — само на 2%. Въ другитѣ държави, напримѣръ, пѣхотнитѣ дружини сж увеличени по-малко отъ населението: въ Турция — на 11% въ Италия — на 16% а въ Гърция — на 45%. Само въ нещастна България се наплюдиха разни Александровци, Аниба-

ловци, Цезари, Наполеоновци, Молткевци и пр., които направиха отъ нашия народъ тѣсто, съ което да направятъ такива чудовищни експерименти въ продължение на 25 години, щото да увеличатъ пѣхотнитѣ дружини на 200%, когато населението (съ присъединението на Източна Румелия) се е увеличило само на 100%.

По-горѣ доказахме, че въ Германия и Русия дружинитѣ сж се увеличавали въ такъвъ процентъ, въ какъвто се е увеличавало и населението. Ако така бѣше се увеличавала и нашата армия, то 24-тѣ дружини, които имаме въ 1885 год. на 2 милиона население (безъ Румелия), сега на 4 милиона, т. е. на двойно повече население, трѣбваше и дружинитѣ да бждатъ двойно увеличени. Слѣдователно, сега трѣбваше да имаме (24×2) 48 дружини, а не 72.

Пѣхотнитѣ бойни (строеви) роти.

Бойнитѣ роти водятъ своето начало отъ 1 априлъ 1877 год. — отъ когато водятъ своето начало и пѣхотнитѣ дружини.

Ротитѣ сж влизали въ състава на дружинитѣ по 4. Това никога не се е мѣнявало. Такъвъ съставъ иматъ и дружинитѣ въ образцовитѣ армии.

Въ ротитѣ всѣкога сж влизали по 4 взвода. И това никога не се е мѣнявало.

Административното дѣленіе на дружинитѣ (съ по 4 роти) и на ротитѣ (съ по 4 взвода сж единственитѣ строеви части, надъ които отъ военитѣ министри не сж се произвеждали никакви експерименти прѣзъ вѣчното врѣме на сѣществуването на нашата армия.

Численитѣ съставъ постоянно се е мѣнявалъ, което се види отъ долнитѣ цифри:

Въ България	{	Въ 1879 г. ротата е имала 150 войн.
		Въ 1885 г. ротата е имала 145 „
		Въ 1909 г. ротата има . . 98 „
„ Ромѣния	ротата има	108 „
„ Франция	„ „	125 „
„ Австрия	„ „	128 „
„ Гърция	„ „	135 „
„ Русия	„ „	140 „
„ Германия	„ „	147 „

Отъ горнитѣ цифри се вижда, че ние имаме най-малкъ численъ съставъ въ ротата и че тоя численъ съставъ въ началото на сѣществуването на нашата армия е билъ такъвъ, какъвто иматъ сега образцовитѣ армии.

Сегашнитѣ численъ съставъ е намаленъ:

Противъ 1879 год. на 39 0/0

„ 1885 „ „ 33 „

Въ сравнение съ образцовитѣ армии, численитѣ съставъ на нашата рота е по-малкъ.

Отъ Германия на 60 0/0

„ Русия „ 42 „

„ Гърция „ 38 „

„ Австрия „ 31 „

„ Франция „ 28 „

„ Ромѣния „ 10 „

И такъвъ незначителенъ численъ съставъ на нашитѣ роти се обуславява отъ манията да имаме до колкото е възможно повече роти, а слѣдователно, и много дружини, полкове, бригади и дивизии. Тази мания за много роти се вижда отъ долнитѣ цифри:

Въ 1885 год. е имало 96 роти

„ 1886 „ „ „ 160 „

„ 1887 „ „ „ 192 „

„ 1894 „ „ „ 264 „

„ 1897 „ „ „ 192 „

„ 1899 „ „ „ 213 „

„ 1903 „ „ „ 259 „

„ 1909 „ „ „ 288 „

За 25 години (1885 — 1909 год.) ротитѣ сж увеличени (288 — 84) съ 192, или на 200 0/0, когато прѣзъ

този периодъ населението се е увеличило само на 100 0/0.

Виновниците, на това сж:

	Зава- рилъ	Оста- вилъ	Увели- чение
Майоръ Никифоровъ	96	160	67 0/0
Полковникъ Николаевъ	160	192	20 „
Подполковникъ Савовъ	192	264	37 „
Полковникъ Ивановъ	192	213	11 „
Генералъ Паприковъ	213	259	22 „
„ Савовъ	259	288	11 „

Манията да имаме много роты, на които числения съставъ сме довели до такъвъ минимумъ, какъвто не съществува никждѣ, е нѣщо много опасно. Руско - японската война доказа старата истина, че при равно количество побѣждава качеството. А качеството на армията се намира въ права пропорция отъ количеството на кадровитѣ (на дѣйствителна служба) войници, които служатъ за циментиране (спайка) на запаснитѣ войници при мобилизация на армията. До каква крайностъ е отишло нашето военно министерство съ намаление количеството на кадровитѣ войници по отношение на запаснитѣ, което ще става при мобилизация, това се вижда отъ долнитѣ цифри:

	Кадрови войници
Русия	76 0/0
Австрия	56 „
Германия	53 „
Франция	48 „
Италия	44 „
България	19 „

Отъ горнитѣ цифри се вижда, че Русия стои най-добрѣ сега въ свѣта. Но, за съжаление, тя дочака позорния и горчивъ кървавъ опитъ въ Манджурия, за да

се убѣди въ старата истина, че количеството не трѣбва да бжде въ ущърбъ на качеството и че послѣдното зависи отъ пропорцията между кадровитѣ и запасни войници. Пропорцията на кадровитѣ войници въ сибирскитѣ полкове, които първи се срѣцнаха съ японската армия при р. Ялу, се е колебала между 10 0/0 и 20 0/0.

При мобилизация на нашата армия, ние ще имаме само 19 0/0 кадрови войници. Но това само за 6 мѣсеци, ако ни свари една мобилизация отъ 1 мартъ до 1 септемврий, когато ротитѣ иматъ пълнен комплектъ, т. е. 98 войници.

Числеността на нашата армия е достигнала до такива размѣра пропорционално на населението, щото за издържането ѝ по срѣдния разходъ на единъ руски войникъ (828 лева въ година) ще трѣбва единъ бюджетъ (58112 войници $\times$ 828 лева) отъ 48,116,736 лв. а не 39,000,000 лева, както е прѣдвидило военното министерство прѣзъ текущата година, или 30,000,000, както бѣше прѣдвидѣло прѣзъ миналата година. За да прѣдстави намаленъ своя бюджетъ, военното министерство прибѣгва до оригинални похвати, които никждѣ — ама положително никждѣ — въ свѣта не се практикуватъ: икономисватъ фуражъ, отопление, дрехи и храна. Конетѣ, воловетѣ, магаретата и кучетата (пограничнитѣ) не даватъ свѣдѣния за вѣстникарска хроника: зобатъ ли ги и въ какво количество имъ даватъ сѣно, слама и плѣва. Да навлѣчатъ на гърба си скъсани и кривли дрехи и да се гушатъ по клошетата на студентитѣ казарми, войниците още може да се миратъ съ това. Въ него се заключава неизбѣжното войнишко теглило и войнишко патило. Но опити съ войнишкия стомахъ е опасна игра. Дѣйствително, прѣди 10 години Ивановъ и Паприковъ правиха опити съ

намаление хлѣба отъ 1200 до 1000 грама, но скоро това се отмени, защото се забѣлѣжиха опасни брожения въ казармитѣ, които не прѣдвѣщаваха нищо хубаво. Трѣбваше да се изнамѣри изходъ. И този изходъ е изнамѣренъ. Той се заключава въ слѣдующия простъ похватъ: шестъ мѣсеца армията се намира въ пълненъ комплектъ, а шестъ мѣсеца въ намаленъ. Това най-много се отразява на пѣхотата. Отъ 1-й септемврий до 1-й мартъ числото на войницитѣ въ пѣхотната рота едва достигатъ 49 — 50. Въ това врѣме, ако ни свари една мобилизация, кадрови войници ще имаме само 8% — 10%.

Въ образцовитѣ армии рота по миренъ съставъ, въ случай на мобилизация, само се попълва съ запасни войници до щата за военното врѣме и трѣгва въ походъ пакъ като рота съ същия съставъ офицери и подофицери, които сж и командували въ мирно врѣме. Наша рота при Савова се развъртѣше въ дружина (4 роти), а сега въ двѣ роти, които въ повечето случаи ще бѣдатъ командувани отъ запасни офицери и подофицери; слѣдва отъ това, че всичко се върши въ нашата армия, за да се приготви подобна на манджурската катастрофа....

Нестроевитѣ роти.

Ако има нѣщо най-прѣстѣжно, което сж вършили нашитѣ военни министри, то е увеличаването на нестроевитѣ. И въ това отношение сме надминали всичкитѣ армии на свѣта. Виновницитѣ на това увеличение сж:

	Зава- рилъ	Оста- вилъ	Увели- чение
Въ 1885 г. генералъ Кантакузинъ .	—	7	—
Въ 1886 г. майоръ Никифоровъ .	8	12	50%
„ 1894 г. подполковникъ Савовъ .	12	24	100 „
„ 1907 г. генералъ Савовъ . . .	24	36	50 „

Отъ горнитѣ цифри се вижда, че за 25 години нестроевитѣ роти сж увеличени (36:8) съ 28, т. е. на 350%.

Въ 1885 г. на 24 дружини е имало 8 нестроеви роти, а сега на 72 дружини има 36; слѣдва, че прѣди 25 години на 3 дружини е имало една нестроева рота, сега една нестроева рота има на двѣ дружини.

Още повече тази несъобразностъ и неразбранщина ще изпъкне по-релефно, като направимъ едно сравнение съ другитѣ армии.

Въ Германия една нестр. рота се пада на 12 строеви.								
„ Италия	„	„	„	„	„	„	12	„
„ Ромжния	„	„	„	„	„	„	12	„
„ Сърбия	„	„	„	„	„	„	12	„
„ Франция	„	„	„	„	„	„	16	„
„ Австрия	„	„	„	„	„	„	16	„
„ Турция	„	„	„	„	„	„	16	„
„ Русия	„	„	„	„	„	„	16	„
„ България	„	„	„	„	„	„	8	„

По мърката на образцовитѣ държави въ България трѣбва да има сега:

По германския образецъ — 24 нестроеви роти, а не 36;

По руския образецъ — 18 нестроеви роти, а не 36.

Ако напъването да се плодят строеви роти се обяснява съ едно бъдаще рѣшение на източната проблема, плоденето на нестроевитѣ роти не можемъ съ нищо, ама съ нищо да си обяснимъ.

Съществува специална литература за ролята на нестроевитѣ войници и офицери въ последнитѣ войни. Тази литература служи за поука на всички, но само не на насъ.

Послѣ страшнитѣ и ужасни наполеоновски войни въ края на XVIII и въ началото на XIX столѣтия, Александър I, руски императоръ, се разпореждалъ съ сѣдбинитѣ на европейскитѣ държави и народи. За тая цѣль е трѣбвало да се държи многочислена армия. Разорената тогава Русия не е могла да издържа такава армия. На сцената изпъкналъ знаменитиятъ тиранинъ и звѣрь въ човѣчески образъ Аракчеевъ, съ своя проектъ — армията сама себе си да издържа. Удобрениятъ проектъ се връчилъ за изпълнение на автора. Той това изпълнилъ съ такава жестока последователностъ, щото около Чугуевъ съществуватъ 80-годишни старци, които каратъ на слушателитѣ да настрѣхвватъ космитѣ, когато разказватъ за изтезанията, на които сж били изложени войницитѣ. Войникътъ не само се е обучавалъ да владѣе пушка, сабля, щикъ, но той е още оралъ, копалъ, косилъ, строилъ къщи и пр. Плодоветѣ на тая система Русия пожъна въ Севастополската война (1854—56 г.).

Милютинъ въ 60-тѣ години отмѣни земледѣлческия трудъ въ руската армия, но остави шивачи, кундура-

джии, фурнаджии, ковачи, дюлгери, желѣзари и пр. 40 години генералъ Драгомировъ е проповѣдвалъ, че войникътъ въ мирно врѣме трѣбва да работи това — и само това — което му е необходимо въ военно врѣме, но кой да го слуша! Горчивинитѣ на тѣзи плодове, които Русия пожъна въ Манджурия, ще се чувствуватъ не отъ едно и двѣ поколения.

Въ руската армия унищожиха почти всичкитѣ нестроеви. Нестроевитѣ роти сега се състоятъ само отъ едни незначителни обозни команди.

Какво се върши въ нашата армия отъ 1905 год. насамъ? До 1905 год. въ нашата армия съществуваша: шивачи, сарачи, дърводѣлци, желѣзари; сега съществуватъ: шивачи, сарачи, дърводѣлци, желѣзари, орачи, градинари, фурнаджии, сушачи на зеленчукъ.

Въ руската армия се прѣмахнаха нестроевитѣ войници; въ нашата армия се увеличиха. Какъ да се окачестви подобно начинание?

Дивизионнитѣ возарски роти.

Отъ Савова се образуваха 6 дивизионни возарски роти въ 1891 год. Тѣ сж просъществували 13 години. Отъ Савова сж и унищожени въ 1904 година. Защо сж били сформирувани и защо унищожени — едва ли нѣкой може да разгадае.

Никдѣ нищо подобно нѣма въ чуждитѣ армии. Вѣроятно, Савовъ е искалъ да удиви ученицитѣ на Наполеона I и Молтке съ едно свое гениално творчество.

Командирътъ на нестроевата рота въ единъ пѣхотенъ полкъ е прѣтоваренъ съ много сложни обязанности:

той ръководи обозните войници и отговаря за състоянието на конетѣ; той слѣди за работата въ шивачницата, дърводѣлницата, сарачницата, ковачницата; той слѣди за градинаритѣ и отговаря за бостанитѣ; той купува разни материали за мастерскитѣ и слѣди за правилното имъ изразходване и пр. и пр. Въ дивизионитѣ щабове нѣма никакви мастерски, нито градини, нито фурни, нито коне. Какво сж рабители командиритѣ на возарскитѣ роти? Тѣ сж били въ личното разпореждане на началникитѣ на дивизиитѣ за лични услуги.

Кавалерията.

Въ всичкитѣ врѣмена и народи пѣхотата е играла главна роль въ боя. Тя се бие двойко: отдалечъ обси́пва съ кущуми, а отъ близко гърди съ гърди, работи съ ножъ, или щикъ, или сабя. Тя може да се бие денѣ и нощѣ, въ студъ, дъждъ и снѣгъ и на всѣка мѣстность. Въ тѣзи отличителни свойства на пѣхотата се съвмѣстватъ и свойствата на артилерията (дѣйстви́я отдалечъ) и свойствата на кавалерията (дѣйстви́я отблизко); за това само пѣхотата е въ състояние да се бие самостоятелно.

Рѣдко се е случвало на кавалерията да рѣшава самостоятелно бойни задачи, а артилерията никога самостоятелно не е дѣйствувала. Нощѣ въ лошо врѣме, по планинитѣ и хълмоветѣ кавалерията и артилерията сж безсилни. Ето защо тѣ служатъ само като допълнение на пѣхотата.

Техниката въ послѣднитѣ години толкова напредна, щото изпрѣвари и най-смѣлото въображение на Жюль Верна отъ прѣди 50 години. Прѣди половинѣ вѣкъ кремиклитѣ пушки сж били такива, щото въ 10 минути сж изхвъртали само единѣ крушумѣ на 300 метра; сж сегашнитѣ пушки въ 10 минути можатъ да се изстрѣлятъ 120 патрони, куршумитѣ на които досѣгатъ прѣдмети на 6,000 метра разстояние отъ стрѣлца. Само сабелнитѣ и пиковитѣ кавалерийски удари и днесъ сж такива, каквито сж били въ врѣмената на Атила.

Въ послѣднитѣ войни се вече доказа, че кръга на кавалерията въ бойнитѣ дѣйстви́я се стѣсни до краенъ минимумъ и че такива кавалерийски дѣйстви́я, като на Зейдлица въ седмогодишната война (1756 — 1763 г.), Мюрата въ Наполеоновекитѣ войни (1800 — 1815 г.) и Стюарта въ Сѣверо-Американската война (1861 — 1866 г. г.) минаха безвъзвратно.

Въ сръбско-българската война (1885) българската кавалерия е отсъствувала тамъ, дѣто е била необходима. Послѣ побѣдата при Сливница (7 ноемврий), когато сръбската армия се е намирала въ безпорядъчно и паническо отстъпление, това положение на българския главнокомандующъ не е било извѣстно, защото кавалерията — окото на армията, — на която мѣстото е било прѣдъ фронта и фланговетѣ на сръбската армия, нѣкъдѣси била се изгубила. На всѣкъдѣ и всѣкога при настѣпленieto на една армия, мѣстото на кавалерията е въ челния и прѣдния отряди. При настѣпленieto на българската армия отгати́къ Драгоманъ, Царибродъ и Пиротъ, българската кавалерия се е намирала въ тила на армията. Въ сражението при гр. Пиротъ българската кавалерия се е намирала въ с. Држана въ пълно бездѣйствие. Когато се получила заповѣдъ, да се атакува

дѣния сръбски флангъ, кавалерията не изпълнила тази заповѣдъ, защото мѣстността била блатиста. Другояче не можеше и да бѣде, защото кавалерията се командуваше отъ баронъ фонъ Корвинъ, пруски офицеринъ... Ако съществува сега независима и самостоятелна България, това се дължи изключително на Бендерева, който отказалъ да изпълни заповѣдта на главнокомандующия да отстъпи българската армия отъ Сливница. Баронъ Фонъ Корвинъ всичко е вършилъ, за да парализира дѣйствието на българската кавалерия...

И въ нѣкоя бѣдаща война нашата кавалерия нѣма да има почти никакво значение на театъра на военнитѣ дѣйствия. Нейната роль ще се ограничи само въ службата на конни ординарци и вѣстови. Такива кавалерийски атаки, каквито се произвѣждаха на голѣмитѣ маневри въ 1904 — 1907 г., и прѣдставляваха хубава гледка — въ дѣйствителни сражения ще бѣдатъ невъзможни.

Колкото и да се въодушевяватъ нашитѣ кавалерийски офицери отъ патриотизъмъ и геройски духъ, куршумитѣ и шрапнелитѣ до толкова губително сега дѣйствуватъ, че въ една минута цѣла кавалерийска дивизия може да се направи на трушия.

При подобно положение на дѣлото необяснимо е непомѣрното увеличение на кавалерията, което се направи въ послѣднитѣ години. Мотиви за това увеличаване нито въ рѣчта въ народното събрание при прокарването на военния бюджетъ, нито писмено нѣгдѣ другадѣ сѣ изложени. Ако да имаме дѣйствителни народни прѣдставители, военниятъ министъръ щѣше да бѣде заставенъ да обясни, защо кавалерийскитѣ полкове отъ 4 се увеличили на 11 прѣди 2 години.

За увеличаване на кавалерията прочетохме едно частно мнѣние изложено въ една частна статия въ „Воененъ Журналъ“, 1899 г. м. декемврий. Тая статия е написана отъ единъ виденъ офицеръ, който въ послѣдствие бѣше най-близъкъ съвѣтникъ на Савова. „Отечеството ни е въ опасностъ“ — говорѣше се на Бай-Ганя, — „защото съотношението на нашата кавалерия и другитѣ родове оръжие не отговаря на онази пропорция, каквато въ една бѣдаща война ще иматъ нашитѣ най-опасни противници: Турция и Ромъния. На 100 пѣхотинци Турция има 9 кавалериста, а Ромъния 6. По отношение на Сърбия, ние се намираме въ благоприятни условия. Но тя е най-слабия ни противникъ въ веѣко отношение, а ние не трѣбва да съображаваме своята организация съ най-слабия, но, ако е възможно, съ най-силния. Турция, както и Ромъния още отъ първитѣ дни на мобилизацията могатъ да изпратятъ огромна маса отъ 50 — 60 ескадрона, които, придружени отъ една частъ конна артилерия могатъ да си зададатъ обширни задачи — да прѣминатъ отъ изтокъ на западъ цѣла България, да ни развалатъ желѣзницитѣ и мостоветѣ, да ни унищожатъ складоветѣ и запаситѣ и да побъркатъ събирането на запаснитѣ войници и конетѣ. Въ този случай ние ще се окажимъ положително несъстоятелни да противодѣйствуваме, тъй като тукъ трѣбва същото оръжие, т. е. многочисленна конница“.

Въ изложеното е нарисувана страшна картина, за да се поразии въображението на Бай-Ганя, та по тоя начинъ да се застави да развърже кесията си. Понататѣкъ въ статията Бай-Ганю се увѣщава, че той трѣбва да направи това и има възможностъ да го направи, защото годишенъ воененъ разходъ на единъ

человѣкъ въ България се пада по 5-7 лева, когато той разходѣ въ Франция билъ 18 лева, въ Германия — 14 л., въ Турция — 11 лева и пр. Най-послѣ, искаше се увеличението на военния бюджетъ на 7 милиона лева. Всичко изложено въ тази статия се осмислени: бюджета отъ 23 милиона (въ 1899 г.) сега достигна 40 милиона, кавалерийскитѣ полкове се увеличиха на 175 0/0, а ескадронитѣ — на 61 0/0.

Ако въ Белгия единъ офицеръ се залови за перото да доказва, че отечеството му е въ опасностъ, защото белгийската армия е по-малочислена отъ германската, тъй като Германия, като съседка на Белгия, може да бѣде вѣроятенъ бѣдацъ противникъ — такъвъ офицеринъ веднага ще бѣде обявенъ за кандидатъ въ нѣкоя лудница.

Населението на една държава — това е актива на бюджета. Турция има 25 мил. население. Отъ това население се събиратъ данѣци за поддържане 270,000 войници. Нашето население, което се състои отъ 4 милиона, възможно ли е да поддържа армия отъ 270,000 войници? За такава армия ще сѣ необходими 150,000,000 л.

Свободата и независимостта на малкитѣ държави се гарантира не отъ тѣхнитѣ нищожни сили, а отъ ревнивото съперничество на великитѣ държави. Белгия може да се завладѣе отъ Германия само слѣдъ една побѣда надъ Франция и Англия. Япония завладѣ Корей слѣдъ като побѣди Русия. Но свободата и независимостта на малкитѣ държави до толкова се гарантира отъ съперничеството на великитѣ държави, до колкото тѣ (малкитѣ държави) сѣ приготвени експлоатиратъ своята свобода и независимостъ.

Доводитѣ на едно положение само тогава могатъ да бѣдатъ вѣрни, когато се подкрѣпятъ съ факти. Въ

новата военна история има ли поне единъ случай, когато въ една война 50 — 60 ескадрони да прѣминатъ цѣлата страна на неприятеля и да унищожатъ на пѣти си всичко, което е полезно да се унищожи въ интереса на изхода на войната или поне на едно сражение? Въ втората половина на XIX столѣтие въ Европа сѣ водили слѣдующитѣ войни: Севастополската (1854 — 1856 г.), Фрако - Италияно - Австрийската (1859 г.), Австро - Пруско - Датската (1864 г.), Австро - Пруската (1866), Франко - Пруската (1870 — 1871), Туреко - Черноморско - Сърбската (1876), Руско - Турската (1877 — 1878) и Сърбско - Българската (1885 г.). Въ 1876 г. турцитѣ сѣ имали 30 пѣти повече кавалерия отъ сърбитѣ. Защо тази кавалерия не прѣмина цѣла Сърбия отъ Нишъ до Бѣлградъ, за да разори всичко въ тила на сърбската армия? Руситѣ (1877 — 1878 г.) имаха петъ пѣти повече кавалерия отъ турцитѣ. Защо руската кавалерия не прѣмина Балканския Полуостровъ отъ Дунава до Мраморното море? Знаменитиятъ руски генералъ Миценко два пѣти се опита съ цѣлъ кавалерийски корпусъ да проникне въ тила на японската армия (1904 — 1905 г.). И като излѣзе? Послѣденъ пѣтъ се доказа, че ролята на кавалерията при сегашното огнестрѣлно оръжие на бойното поле е доведена до нула.

Ние имаме сега скорострѣлна и далекобойна пушка. Една засада на една дружина въ нѣкоя горичка съ нѣколко залпове може да направи на трушния 50 — 60 ромѣнски или турски ескадрони, които би имали кукуражъ да нахлуятъ въ страната ни.

Кавалерийски полкове.

Въ 1882 год., когато руският генералъ Каулбарсъ бѣше воененъ министъръ, кавалерийскитѣ ескадрони се сгруппираха въ два полка; въ състава на всѣки полкъ влѣзоха по 4 ескадрони.

При управлението на българската армия отъ руски генерали, кавалерийскитѣ полкове не се увеличаваха, нито се измѣнява тѣхната организация.

Отъ първия воененъ министъръ, майоръ Никифоровъ, въ 1886 год. се сформирава 3-й кавалерийски полкъ.

До 1890 год. на чело на военното министерство се смѣняваха Николаевъ и Мукуровъ. Прѣзъ тѣхното министерствование (около 4 години) кавалерията не се увеличава.

Савовъ увеличи кавалерията съ още единъ 4-й кавалерийски полкъ.

Рачо Петровъ остави кавалерията непожтната.

Ивановъ я увеличи, като сформирава 5-й кавалерийски полкъ.

Наслѣдникътъ на Иванова, Паприковъ, (1899 г.) увеличи пѣхотата, но кавалерията намали — той разформирава 5-й кавалерийски полкъ.

Повторното поемане управлението на военното министерство отъ Савова се оказа зловрѣдно и въ това отношение. Отъ 4 той доведе кавалерийскитѣ полкове до 11, т. е. съ една заповѣдъ увеличи кавалерийскитѣ полкове на 175%. Може би въ врѣмената на Кира или Артаксеркса да е ставало подобно нѣщо; новѣйшата, обаче, всемирна история нищо подобно не съдържа. И това се прави тогава (1906 год.), когато се доказва пълното банкротство на кавалерията въ руско-япон-

ската война, пълната нейна несъстоятелностъ да изпълни нѣкакви бойни задачи. Лошитѣ езици разпокуватъ това необявено увеличение, което, освѣнъ дѣто тласка България стрѣмглаво къмъ най-отчаяния милитаризъмъ, но силно обрѣменява изгощената българска хазна.

Нека групираме цифритѣ, за да изтъкнемъ виновниците на днешнитѣ държавни дългове, които не даватъ възможностъ въ по-обширенъ мащабъ да се прѣдвиждатъ кредити за културни цѣли.

Генералъ Каулбарсъ оставилъ (1883 г.)	2	кавалер.	полка.
Генер. Кантакузинъ	" (1885 г.)	2	" "
Майоръ Никифоровъ	" (1886 г.)	3	" "
Полковн. Николаевъ	" (1887 г.)	3	" "
Полковн. Муткуроуъ	" (1889 г.)	3	" "
Подполков. Савовъ	" (1894 г.)	4	" "
Генер. Р. Петровъ	" (1897 г.)	4	" "
Полковникъ Ивановъ	" (1899 г.)	5	" "
Генералъ Паприковъ	" (1903 г.)	4	" "
Генералъ Савовъ	" (1907 г.)	11	" "

Да видимъ въ какво относително положение се намира България съ своитѣ кавалерийски полкове въ 1909 година.

	Всичко полкове.	На 1 мил. население
България	11	2.75
Ромѣния	14	2.22
Турция	41	1.62
Австрия	58	1.20
Германия	98	1.63
Русия	164	1.1
Италия	24	0.7
Япония	14	0.3

Ако да се мѣрѣше въ България съ мѣрката на планомѣрностъ и въ границитѣ на крайната необходимостъ, трѣбваше сега да имаме:

По мѣрката на Германия $6\frac{1}{2}$ кавалерийски полкове.

По мѣрката на Русия 4 " "

По мѣрката на Япония 1 " "

Да покажемъ сега, какво увеличение, сравнително, е направено съ кавалерийскитѣ полкове за послѣднитѣ 25 години.

	1885 г.	1909 г.	Увеличение
България . .	2	11	450%
Ромѣния . .	12	14	17 "
Турция . .	37	41	11 "
Австрия . .	41	58	41 "
Германия . .	93	98	5 "
Русия . . .	152	164	8 "
Италия . .	22	24	9 "

Да сравнимъ увеличаването на кавалерийскитѣ полкове съ увеличаването на населението.

	Полковетѣ увеличени	Населението увеличено	Повече пѣти
България	450%	100%	4·5 повече
Ромѣния	17 "	30 "	1·7 по-малко
Турция	11 "	39 "	3·5 "
Австрия	41 "	21 "	2 — повече
Италия	9 "	16 "	1·8 по-малко
Германия	5 "	25 "	5 — "
Русия	8 "	46 "	5·75 "

Отъ горнитѣ цифри се вижда, че само въ Австрия кавалерийскитѣ полкове сѣ увеличени два пѣти повече отъ увел. населението. Въ другитѣ държави, напротивъ, кавалерийскитѣ полкове сѣ увеличени по-

малко отъ увеличаването на населението отъ 1·7—5·75 пѣти. Това още единъ пѣтъ доказва, че нѣкогашната си роля кавалерията е отдавна изиграла; че това се съзнава въ най-милитаристически държави; че ако не се намалява числеността на кавалерията, това се дължи на рутината, на традицията. Защо само въ нашата нещастна България увеличаването на кавалерията — той най-скжигъ и безполезенъ за бойни задачи родъ оржжие — да е станало въ такива грандиозни размѣри? — Напразно ще диримъ удовлетворителенъ отговоръ.

Ако нашитѣ кавалерийски полкове да бѣха увеличени въ такъвъ размѣръ, въ какъвто се е увеличавало населението (на 100%) въ послѣднитѣ 25 години, то срѣщу двата полка, които имяхме въ 1885 год. на 2 милиона население (безъ Румелия), сега на 4 милиона трѣбваше да имаме 4, а не 11 кавалерийски полкове.

Кавалерийскитѣ ескадрони.

Въ 1877 год. е сформирувана отъ българскитѣ опълченци една отдѣлна конна сотня.

Заедно съ пѣшитѣ опълченци и коннитѣ опълченци били уволнени слѣдъ свършването на войната (1878).

Въ военно-териториалнитѣ окрѣзи на Санъ-Стефанска България, на основание едно разписание отъ руския императорски комисаръ, трѣбвало е да се сформируватъ 13 конни дружини.

Да се сформируватъ български войски въ Македония, Пиротска и Вранска кази, които бѣха въ рѣцѣтъ на турцитѣ и сърбигѣ, не бѣше възможно.

Въ окупираната тогава отъ руски войски територия се сформираха само 6 сотни.

Въ Источна-Румелия останаха 2 сотни при разграничаването, а въ България — 4 сотни. Въ 1880 г. се сформираха още 5 сотни. Всичко въ България имаше 9 сотни.

Въ продължение на 5 години (1880—1885 год.) кавалерията се не увеличава.

Щомъ рускиѣ инструктори напуснаха българската армия, всичкитѣ родове оружия захванаха да се увеличаватъ.

Въ 1886 г. числото на ескадронитѣ достигна 13. Това увеличение го направи тогавашния воененъ министръ въ Каравеловото министер. майоръ Никифоровъ.

Николаевъ (1886—1887 г.) бѣше заетъ съ други „патриотически“ дѣла и съ увеличаването на пѣхотата. Кавалерията не увеличи.

Муткуровъ (1887—1889 г.) въ съществуващитѣ тогава три кавалерийски полкове прибави по 1 ескадронъ въ всѣки. Остави на наследника си 16 ескадрони.

Савовъ (1890—1894 г.) сформирава 7 нови ескадрони. Всичко той остави 23 ескадрони.

Р. Петровъ (1894—1897 г.) е билъ единствения воененъ министръ, който не е увеличавалъ армията.

Ивановъ (1897 — 1899 г.) увеличи кавалерията съ 5 ескадрони. Остави 28 ескадрони.

Паприковъ (1899—1903 г.) увеличава пѣхотнитѣ дружини, а ескадронитѣ намали съ 5. Завари 28, а остави 23 ескадрони.

Савовъ (1903—1907 г.) прѣзъ повторното управление на военното министерство много увеличи кавалерията. Той сформирава нови 14 ескадрони, за да организира нови 7 кавалерийски полкове. Всичко сега имаме 37 ескадрони.

Да групираме цифритѣ за по-нагледно изложение.

		Зава- рилъ	Оста- вилъ	Увели- чение
Генералъ Паренсовъ	(1879 г.)	—	4	—
Генералъ Ериротъ	(1881 г.)	4	9	125 ⁰ / ₀
Майоръ Никифоровъ	(1886 г.)	9	13	44 „
Подполков. Муткуровъ	(1889 г.)	13	16	23 „
Подполковникъ Савовъ	(1894 г.)	16	23	44 „
Полковникъ Ивановъ	(1899 г.)	23	28	22 „
Генералъ Паприковъ	(1903 г.)	28	23	—
Генералъ Савовъ	(1907 г.)	23	37	61 „

Да видимъ, въ какво относително положение се е намирала България 25 години назадъ съ своитѣ ескадрони въ сравнение съ сега.

На 1 милионъ население

При руски инструктори . . .	4·5 ескадрони
Сега	9·25 „

Отъ горнитѣ цифри се вижда, че ние сега имаме относително населението два пѣти повече кавалерийски ескадрони, отколкото сме имали 25 години назадъ.

А пѣкъ относителната численостъ на ескадронитѣ въ сравнение съ другитѣ държави е:

На единъ мил. население

България	9·25 ескадрони
Турция	8 „
Германия	8 „
Сърбия	7 „
Австрия	7 „
Русия	7 „
Гърция	5 „
Италия	4 „
Япония	2 „

Да покажемъ сега какво увеличение, сравнително, е направено за последнитѣ 25 години съ ескадронитѣ.

	1885 г.	1909 г.	Увеличение
България	9	37	311 %
Турция	185	208	12 "
Австрия	246	352	43 "
Германия	465	490	5 "
Русия	912	985	8 "
Италия	133	144	8 "

Ако можемъ още що-годѣ да се мѣримъ съ увеличането на пѣхотата и артилерията, обаче, подѣ никой начинъ не можемъ да се миримъ съ увеличането до такава крайностъ на кавалерията, съ пропорционалната численостъ на която сме надминали всички народи на свѣта. И това се прави именно тогава, когато на бойнитѣ полета се доказва пълната нейна бойна несъстоятелностъ. Ето цифритѣ за последната война, които доказватъ пълната бойна негодностъ на кавалерията. На 100 человекъ извадени отъ строй (убити и ранени) се падатъ:

	Руси	Японци
Отъ пикъ и ножъ	1·7	3
„ артилерия	14·7	14·6
„ пушка	83·6	82·4
Всичко	100·0	100·0

Убити и ранени отъ сабля, т. е. бойни дѣйствиия на кавалерията нѣма нито единъ, нито русинъ, нито японецъ.

Отъ само себе си слѣдва заключението, че ние трѣбва да имаме толкова кавалерия, колкото това ще бѣде необходимо за охранение на войскитѣ въ врѣме на походи и почивки, за конни ординарци и вѣстовии. За тѣзи прости задачи ще бѣдатъ достатъчни 15—16 ескадрони. Слѣдователно, 20 ескадрони трѣбва да се прѣмахнатъ.

Артилерията.

Артилерията, както и кавалерията, съставлява допълнение на пѣхотата. Тя служи за усиление огъня на пѣхотата, за разрушение на укрѣпления и за морално разстройство на войскитѣ на противника. Но тя има голѣми недостатѣци съ своята тежина: по стрѣмнини не може да се движи, а се влочи отъ войскитѣ; по културнитѣ полета срѣща прѣпятствия при своитѣ движения; нищожно едно мостче, ако се разруши, спира нейното движение; нощно врѣме не може да дѣйствува.

Орждието и пушкитѣ сж тѣсно свързани. Тѣхното усвѣршенствуване върви паралелно. За това артилерията никога нѣма да изгуби своето значение особено въ крѣпостната война.

Полскитѣ артилерийски полкове.

Въ 1882 год. отъ военния министъръ генералъ Каулбарсъ, съществуващитѣ тогава 12 багарей се групиратъ въ два полка.

До 1886 год. никакви измѣнения въ армията не ставаха.

Въ 1886 година се сформирова 3-й артилерийски полкъ.

Въ първото Савово министерствуване (1890 — 1894 г.) съществуващитѣ тогава три артилерийски пол-

кове се прѣвръщатъ въ шестъ. Тази организация не се мѣнява до 1904 год.

Щомъ втори пътъ Савовъ изижкна на чело на армията, той почна всичко да увеличава. Заваренитѣ шестъ артилерийски полкове той прѣвърна въ деветъ.

Да групираме цифритѣ.

	Заварилъ	Оставилъ	Увеличение
Генер. Каулбарсъ (1883 г.)	—	2	—
Майор. Никифоровъ (1886 г.)	2	3	50%
Подполк. Савовъ (1894 г.)	3	6	100%
Генералъ Савовъ (1907 г.)	6	9	50%

Прѣди 25 години и сега.

	На 1 милионъ население
При рускитѣ генерали (1882—1885 г.)	1 артил. полкъ
Сега	2-25 " "

Да направимъ сравнение съ другитѣ държави.

	На единъ мил. население
България.	2-25 артил. полкове
Германия.	1-6 " "
Турция	1-5 " "
Ромѣния.	1-4 " "
Австрия	0-9 " "
Италия	0-8 " "
Русия	0-5 " "
Япония	0-5 " "

Планомѣрността и границитѣ на необходимостта налагаха сега да имаме:

По мѣрката на Германия 6 артилерийски полка

" " " Русия 2 " "

И тукъ до очевидность виждаме пагубната дѣй-
ность на Савова.

Полскитѣ батареи.

Въ 1878 год. въ границитѣ на Сантъ-Стефанска България бѣ проектирано да се сформируватъ 18 батареи.

Въ 1878 год. въ границитѣ на Сѣверна България се сформироваха само 8 батареи.

Въ 1880 год. се сформироваха още 4 батареи. До 1886 г. числото на батареитѣ (12) не се измѣнява.

Щомъ рускитѣ офицери напуснаха българската армия, дѣятелността на българскитѣ военни министри най-релефно е изижквала въ увеличаването на всичко въ армията до прѣкаленостъ, което видѣхме за другитѣ родове орѣжие. Сѣщото е по въпросътъ, който ни занимава. Долната группировка на цифритѣ, мислимъ, е достатъчна да ни убѣди въ това.

	Заварилъ	Оставилъ	Увеличение
Генер. Паренсовъ (1879 г.)	—	8	—
Генералъ Ериротъ (1881 г.)	8	12	50%
Майоръ Никифоровъ (1886 г.)	12	18	50 "
Подпол. Муткуровъ (1889 г.)	18	21	17 "
Полков. Савовъ (1894 г.)	21	30	43 "
Генер. Р. Петровъ (1897 г.)	30	39	30 "
Полков. Ивановъ (1899 г.)	39	54	38 "

Въ послѣдното си министерствуване Савовъ проектираше числото на батареитѣ да доведе до 81, т. е. да сформирова още 27; неизвѣсни сѣ причинитѣ, които сѣ побъркали на това.

Да направимъ сега едно сравнение съ миналото.

	На 1 мил. население
Въ 1885 г. генералъ Кантакузинъ остави	6 батареи
Сега имаме	13-5 "
Повече	125 0/0 "

Да направимъ сравнение съ другитѣ държави.

	На 1 мил. население	
България	13·5	батареи
Германия	9	"
Италия	6	"
Австрия	5	"
Русия	4	"
Япония	3	"
Гърция	11	"
Турция	11	"
Ромъния	11	"

Отъ горнитѣ цифри се вижда, че нашитѣ военни министри не допускатъ на никоя батакчийска държава на Балканския Полуостровъ да ни надмине пропорционално на населението въ каквото и да било милитаристическо число.

Планинската артилерия.

При рускитѣ генерали — военни министри — българската армия нѣмаше планинска артилерия. Отъ 1885 г. до 1890 г., въ продължение 5 години, се смѣниха трима военни министри българи. И тѣ не считаха за необходимо да има въ армията планинска артилерия.

На чело на армията изпъкна Савовъ. Първиятъ държавенъ заемъ се употреби за прѣвъоръжение на армията. Слѣдъ новитѣ пушки се появи и планинска артилерия съ планински кончета. Савовъ не прѣдприема да прави опитъ съ малко. На сцената изникнаха не една и двѣ, а изведнажъ 6 батареи планински.

Полковникъ Ивановъ (1897 — 1899) сформира още три планински батареи. Всичко сега имаме 9 планински батареи.

Като се вземе прѣдъ видъ планинския характеръ на Балканския Полуостровъ, гдѣто въ миналото сѣ се развивали грозни събития, ние считаме, че въ бъдещитѣ войни да се използва свойството на планинската артилерия ще бѣде цѣлесъобразно. Но 9 планински батареи сѣ за България крайно много. За да не бъдемъ голословни, да направимъ едно сравнение съ Австрия.

На 4 милиона население България има 9 батареи.
— На 47 милиона население Австрия има 14 батареи.

Слѣдователно, на единъ милионъ население има:

България 2·25 батареи.

Австрия 0·3 батареи.

Значи, България, пропорционално на населението, има (2·25 : 0·3) планински батареи повече отъ Австрия 7 пѣти.

Крѣпостната артилерия.

До 1889 година въ България нѣмаше крѣпостна артилерия. Първа крѣпостна артилерийска рота е сформирана въ министерствуването на Муткурова.

Съ такива дребни работи, като една крѣпостна рота, занимава ли се приемника на Муткурова—Савовъ? Изведнажъ той сформира още 5 крѣпостни роти.

Рачо Петровъ е сформирова нови 3 роти.

Всичко сега имаме 9 крѣпостни роти, които сѣ групирани по 3 въ софийски, шуменски и видински крѣпостни батальони.

Първокласнитѣ военни държави иматъ крѣпостна артилерия, но иматъ и крѣпости. Ние имаме крѣпостна артилерия, но нѣмаме крѣпости. Видинската крѣпост не е надминала инженерното изкуство на Пазвантоглу, а шуменската крѣпост е годна за борба съ обсадна

артилерия, която притежава техническите условия на XVIII столѣтие. Въ София нѣма крѣпостъ.

Въ другитѣ държави по-прѣди се създаватъ крѣпости, а послѣ крѣпостна артилерия. Само въ България всичко се прави терсене. Крѣпостна артилерия имаме, но кога ще имаме и дали ще имаме съврѣмenni крѣпости — турскиятъ алахъ трѣбва да знае. И въ числото на крѣпостната артилерия не е могло да мине безъ прѣкаляване.

На 1 милионъ население.

България има 2·25 крѣпостни роти

Австрия „ 1·5 „ „

Вий, почитаеми читателю, правете коментари за всичко изложено.

Инженернитѣ войски.

Пѣхотата, кавалерията и артилерията иматъ специално назначение за непосредствено участие въ сражения. Но за своитѣ успѣшни дѣйствия тѣ се нуждаятъ отъ спомагателни войски, които не взематъ участие въ сражения. Тѣзи войски сж: 1) медицински и санитаренъ персоналъ за болни ранени войници; 2) обозъ за прѣвозване хранителни, фуражни и бойни припаси; 3) инженерни войски за поправяне пѣтища, мостове, за работи въ отбрана и обсада на крѣпости, за които се изисква техническа подготовка.

По числеността на тѣзи войски трѣбва да бжде въ най-необходима пропорция. Нищо подобно не се пази у насъ. И сега сжществуватъ полкове съ по единъ

лъкаръ, когато трѣбва да има два; санитарни унтеръ-офицери въ всичкитѣ полкове има некомплектъ до 50 0/0. Поспирете се, читателю, около която щете казарма, въ който щете гарнизонъ, тамъ ще забѣлѣжите войници прѣгърбени подъ разни тежести, които мѣкнатъ въ разни направления, и даже вирѣгнати въ кола войници вмѣсто коне. Защо се допускатъ подобни безобразия? Много просто. — За економия е създаденъ крайно ограниченъ щата на обозни коне. Половината отъ тѣзи коне се употребяватъ само за вирѣгане въ файтонитѣ на полковитѣ и бригаднитѣ командири.

Напротивъ, инженернитѣ войски сж никнали у насъ като гъби. Ето ви за това официалнитѣ цифри:

	Всичко инженер. дружини	На колко пѣхотни дружини 1 инженер. дружина
Генер. Кангакузинъ (1885 г.) оставилъ	1	24
Подполк. Муткуровъ (1889 г.)	2	24
Подполковн. Савовъ (1894 г.)	3	16
Полковн. Ивановъ (1899 г.)	4	14
Генералъ Паприковъ (1903 г.)	3	20
Генералъ Савовъ (1907 г.)	12	6

Сравнете съ другитѣ държави:

	На колко пѣх. дружини 1 инженерна дружина
България	6
Ромѣния	14
Германия	24
Сърбия.	36
Турция.	36
Австрия	36
Русия	48

Пропорцията на инженернитѣ дружини е била въ нашата армия такава, прѣди 25 години, когато на чело на военното министерство се намираще руския генералъ Кантакузинъ, каквато е сега въ Германия. По тази пропорция сега трѣбваше да имаме само 3 инженерни дружини.

Питаме автора на статията въ „Воен. Журналъ“, 1899 г., декемврий, за увеличаванieto на кавалерията, защото пропорцията въ Ромъния и Турция по отношение на пѣхотата е била по-голяма, правилна ли е пропорцията на нашитѣ инженерни войски по отношение другитѣ родове оръжие? За това не може да има двѣ мнѣния. Защо тогава мълчи? Послѣдователността и изкреността задължаваше автора да напише втора статия, въ която да изтъкне ненормалността въ пропорционалността на инженернитѣ войски и да посѣлѣваше военното министерство да ги съкрати.

Когато Савовъ увеличи инженернитѣ войски до такива размѣри, не се намѣри въ Турция, Ромъния и Сърбия офицеринъ, който да се провиква: Караулъ! Отецеството е въ опасност! Увеличавайте инженернитѣ войски, защото пропорцията на тѣзи войски е въ полза на България! А това не стана, защото въ споменатитѣ държави уравновѣсени хора се назначаватъ за военни министри.

Всѣки войникъ, билъ той пѣхотинецъ, артилеристъ, кавалеристъ трѣбва да знае да владѣе тѣй добръ лопатата, както владѣе пушката, саблята, револвера. Особено изпъкна значението на лопатата въ руско-японската война. Лопатата, твърдятъ нѣкои си, станала е второ оръжие на пѣхотинеца.

Най-скъпото нѣщо за чловѣка е живота. Ако свещенитѣ интереси на отечеството изискватъ да по-

жертвуваме живота си, то това трѣбва да направимъ разумно. Нѣма по-прѣстѣпно и глупаво нѣщо отъ евтиното жертвуване на човѣшкия животъ. Чувството на самосъхранение заставляваше генерала Драгомирова да учи и доказва съ талантливото си перо, че на войницитѣ въ бойната линия не трѣбва да се позволява да лѣгатъ на земята, защото подъ неприятелскитѣ куршуми и шрапнели мъчно било да се подигнатъ, за да вървятъ напредъ. Драгомировскитѣ ученици съ подобенъ единъ похватъ дадоха много лишни чловѣчески жертви въ Манджурия. Въ противоположностъ на този похватъ японцитѣ, като къртици сж се ровили въ земята съ своитѣ малки лопати и незабѣлѣзано се приближавали до укрѣпленията на руситѣ, благодарение на обстоятелството, че всѣки японски войникъ е такъвъ отличенъ пионеръ, какъвто е и стрѣлецъ.

Ролята на инженернитѣ войски сега е ограничена само въ крѣпоститѣ и по фланговетѣ на отдѣлнитѣ армии и корпуси. Полеки окопи и всевъзможни изкуствени прѣпятствия всѣки непионеръ трѣбва да знае да прави. Ето защо въ всѣкитѣ армии на свѣта числото на инженернитѣ войски е крайно ограничено. Само ние правимъ изключение.

Отъ всѣкитѣ неразбранщини на Савова, увеличението на инженернитѣ дружини е вѣнеца имъ.

Числеността на армията.

Въ 1879 година числото на войниците е било 16,240 души.

Въ 1885 година руските офицери ни оставиха, организирана по последното слово на военното изкуство, армия от 17,895 войници. Въ продължение на 6 години (1879 — 1885 год.) числеността на армията се бѣше увеличила само съ (17,895 — 16,240) 1655 войници. На тогавашното население сме имали $17,895 \times 100 : 2,000,000 = 0.89\%$ войници, т. е. на 10,000 население само 89 младежи подь оружие.

Слѣдъ заминаването на руските офицери, въ военното министерство захвана да се разпорежда покойния Петко Каравеловъ, както се разпореждаше въ всичките други министерства. Покойния Никифоровъ бѣше само фигурантъ. Каравеловъ бѣше тогава министъръ на финансите, и той прокара чрѣзъ послушното свое министерство военния бюджетъ, въ който се прѣдвиждаха кредити за издържане на 32,573 войници. Читателю, запомнете това число добръ.

Да напразимъ сега малка смѣтка. България въ 1886 г. имаше 1,998,983 жители; Румелия — 815,951; събрани тѣзи двѣ числа даватъ 2,814,934 население. На това население Петко Каравеловъ натрапи 32,573 войници. $32,573 \times 100 : 2,814,934 = 1.18$. На 100 жители имаме въ 1886 год. 1.18 войници или окръглено за по-нагледно, на 10,000 жители 118 войници.

1.18% войници бѣше нечувано нѣщо въ Европа до 1886 година. На гърба на българския данъкоплатецъ се натовари най-сѣсипателната милитаристическа тежестъ, отъ която върѣйки толкова борби, той не може да се отърве.

Горѣизложеното трѣбва да убѣди всѣкого, че проловутата Каравелова държавна пестеливостъ е плодъ на недоразумѣние и че родоначалникътъ на непоносимия нашъ милитаризъмъ, на прахосването на народното достояние е Петко Каравеловъ.

Чиракътъ на Каравелова, Стефанъ Стамбуловъ, не можеше да остане по-надирѣ отъ своя учителъ въ шовинизма. Той остави на Стоиловото министерство 37,790 войници. Въ 1894 година България имаше 3,310,000 население. $37,790 \times 100 : 3,310,000 = 1.14$.

Каравеловъ въ 1886 год. остави въ наслѣдство 1.18% войници относително населението, а Стамбуловъ 1.14%. Слѣдва, че Каравеловия милитаризъмъ е билъ по-голямъ отъ Стамбуловия на 0.04%.

Отъ 1894 година военния министъръ се съвѣсмъ еманципира отъ министѣра президента. Народна воля, постановления на министерския съвѣтъ, пожелания на Народното Събрание — военния министъръ не искаше нито да знае. Отъ 1894 година българската армия прѣстана да бѣде национална: нейното управление се прѣвърна въ свята святихъ за българските граждани. Особата на военния министъръ се прѣвърна въ свещенна и неприкосновена. Това малко. Тѣ почнаха да си присвояватъ права, каквито никѣдъ въ свѣта военните министри нѣматъ. Паприковъ (1901 — 1903 г.) пожела да води особна македонска политика... Прокарването на закона за контингента на новобранците бѣше страшна бремъ въ военната свята святихъ. Авторитетитѣ му скоро бидоха лишени отъ възможность да турятъ въ дѣйствиe тоя законъ...

Въ своето всеилие и неподлежащи на никакъвъ контролъ, военните ни министри дакараха положението до такъвъ курьозъ, щото двоица такива — Рачо Пе-

тровъ и Ивановъ — членове на едно и също министерство, първия намали, а втория увеличи, безъ нѣкой да знае защо, контингента на войската така, че Ивановъ (1899 год.) остави на Паприкова 42,778 войници.

Паприковъ пакъ и той не можеше да се удовлетвори съ това число въ онѣзи години (1899—1900 г.), когато се прѣживѣваше ужасна финансова криза. Той остави (1903 г.) на приемника си 45,871 войници.

Савовъ остави (1907 год.) 59,654 войници.

Да припомнимъ цифритѣ, за да изтъкнемъ най-големитѣ виновници на националното ни разорение.

		Зава- рилъ	Оста- вилъ	Увели- чение
Паренсовъ	(1880)	—	16,240	—
Кантакузинъ	(1885)	16,240	17,895	12 0/0
Каравеловъ	(1886)	17,895	32,573	82 „
Самбуловъ	(1894)	32,573	37,790	16 „
Ивановъ	(1899)	37,790	42,778	14 „
Паприковъ	(1903)	42,778	45,871	7 „
Савовъ	(1907)	45,871	59,654	30 „

Огъ горнитѣ цифри се вижда, че Каравеловъ най-много е увеличилъ армията (82 0/0) и това слѣдъ като въ 1885 год. България побѣди Сърбия, послѣ Сливница (7 ноемврий), послѣ признаването на съединението и необикновенното повишение на българското национално съзнание и повдигането вѣрата ни въ националнитѣ ни сили. Нима този духовенъ подеиъ не бѣше достатъченъ, да се запази спечеленото, а трѣбваше да се прибѣгва до увеличение на военнитѣ ни сили? Огъ 6 септ. 1885 г. до 19 февр. 1886 г. (равно 167 дни) българекитъ народъ издържа мобилизация, срѣдновѣковни срѣдства за съществуване на армията — реквизиция на всичко, война, военно положение. Съ сключването на мира (19

февр. 1896 г.) отъ плещитѣ на народа се свали страшенъ и ужасенъ товаръ. Послѣ всички жертви и патила, нѣмаше ли право народътъ на почивка? — Имаше, и той заслужваше тази почивка. Защо тогава Петко Каравеловъ не му даде тази почивка, а веднага го на-товари съ страшния милитаризъмъ, който вече 25 г. смуче най-жизненигъ национални сокове? Нито Турция, нито Ромѣния тогава заплашваха България — тѣ бѣха наши приятелки, а Сърбия бѣше смазана. Мотиви за увеличението на армията въ такива ужасни размѣри нѣмаше. За единствено оправдание може да послужи само факта, че Румелия прибави увеличението на населението 815,951 чедов. Но тѣзи 815,951 отъ 1.998,983 (населението на Сѣверна България) съставляватъ 40 0/0. Защо армията не се увеличи на 40 0/0, пропорционално на прибавеното население, а се увеличи на 82 0/0?

Напразно ще търсимъ разуменъ отговоръ.

Да изложимъ тега пропорцията на армията по отношение на населението.

Кантакузинъ	(1885 г.)	оставилъ	0.89 0/0
Каравеловъ	(1886 г.)	„	1.18 „
Самбуловъ	(1894 г.)	„	1.14 „
Ивановъ	(1889 г.)	„	1.16 „
Паприковъ	(1903 г.)	„	1.15 „
Савовъ	(1907 г.)	„	1.49 „

При това напрежение, което правимъ, и при този страшенъ товаръ, който сме натрупали на плещитѣ на народа, нѣкой отъ нашитѣ съсѣди, ако има намѣрение да присвои всичката наша земя или парче отъ нея, не трѣбва за това да воюва и да пролива драгоцѣнна чедовѣческа кръвъ, а трѣбва да чака съветъ да про-паднеиъ подъ тая непоносима тежестъ. Прѣди 25 го-

дини на единъ българинъ се падаше да плаща данъкъ 15 лева; сега плаща 40 лева; слѣдъ 10 — 15 години навѣрно ще плаща 60 — 80 лева.

Да направимъ сравнение съ другитѣ армии.

България	има	1.49 %	войници
Гърция	„	1.08 „	„
Турция	„	1.08 „	„
Ромъния	„	1.05 „	„
Сърбия	„	1.04 „	„
Германия	„	1.01 „	„
Русия	„	0.86 „	„
Италия	„	0.82 „	„
Австрия	„	0.81 „	„
Япония	„	0.45 „	„

Отъ горното виждаме кои сж именно държавитѣ, които, пропорционално на населението си, иматъ най-много войници; първенството между тия ориенталски държави си е присвоила България.

По мѣрката на Германия, ние трѣбва да имаме 40,400 войници, а не 59,654, т. е. армията трѣбва да се намали съ 19,254 войници.

Числото на офицеритѣ.

Мобилизацията на 6 септемврий 1885 година ни свари съ 592 офицери. Съ такъво число офицери ние воювахме и побѣдихме Сърбия. Наистина, въ врѣме на войната се чувствуваше недостатъкъ отъ офицери. Имаше полкове, въ които роти се командуваха отъ фелдфебели. Дружинни адютанти бѣха назначени изключително отъ портупей-юнкери и юнкери, които бѣха разпратени по полковетѣ прѣди още да завършатъ во-

енното си образование въ софийското военно училище. Тѣ владѣяха достатъчна теоритическа подготовка, но привичва да командуватъ, да заповѣдватъ - никаква.

Подиръ войната въ румелийската милиция не остана фелдфебелъ и унгеръ-офицеръ, който да не се произведе въ офицеринъ. Ние още разбираме да се импровизиратъ офицери въ врѣме на война — храбростта съ всички сръдства трѣбва да се поощрява и възнаграждава, но да се плодотъ по такъвъ начинъ офицери отъ фелдфебели и унтеръ-офицери — бивали и небивали въ сраженията, — както това стана въ 1886 год., когато топоветѣ и пушките бѣха прѣстанали да гърмятъ, съ каквито мотиви и да се оправдава подобно плодене, то е вредно и за армия, и за народъ, и за хазна, които се товарѣха съ безполезенъ баластъ, ненотрѣбността на които веднага се почувствува. Още въ май мѣсець 1886 г. захванаха да се взематъ всевъзможни мѣрки за да се очисти армията отъ импровизирани офицери. Тѣзи офицери още се наричаха реквизирани, защото, което не достигаше, всичко се реквизираше отъ населението; още се наричаха кюнчин, защото тѣ много бѣха далечъ отъ всичко, което е свойствено на единъ съврѣмененъ офицеринъ. И тѣ се чувствуваха много злѣ. Облѣчени въ офицерека форма, тѣ не се чувствуваха офицери и по своитѣ знания, и по своитѣ житейски похвати. Дѣйствителнитѣ офицери се отнесоха съ прѣнебрѣжане къмъ тѣхъ, а долнитѣ чинове се подиграваха и подсмиваха. Особено до висша степенъ бѣше комично положението на тѣхнитѣ жени — вчерашни безграмотни фелдфебелки.

Но манията да се плодотъ офицери въ нашата нещастна страна е взела върхъ надъ всичко. Нека да убѣждаватъ цифритѣ.

	Заварилъ	Оставилъ	Увеличение
Кантакузинъ (1885)	—	592	—
Муткуровъ (1889)	592	1720	191%
Савовъ (1884)	1720	2456	43 „
Р. Петровъ (1897)	2456	2334	—
Ивановъ (1899)	2334	2500	7 „
Паприковъ (1903)	2500	2467	—
Савовъ (1907)	2467	3429	39 „

Обръщаме внимание на факта, че Р. Петровъ и Паприковъ, когато сж били военни министри, намалявали сж числото на офицеритъ въ армията. Но Рачо Петровъ и Паприковъ прѣкараха своята младша офицерека служба (1879—1885 г.) въ България подъ командата на руски офицери, които култивираха чоловѣчески отношения къмъ народа, който е всичко: и държава, и източникъ на всички национални сили и богатства, отъ които, отъ най-голѣмия до най-малкия, всички черпатъ срѣдства за съществуване. Муткуровъ, Савовъ, Ивановъ и Николаевъ прѣкараха младинитъ си въ Румелия подъ командата на турски паши и разни авантюристи, които знаеха да експлоатиратъ най-безбожно народа за своя лична полза.

Още по-интересни цифри, на които трѣбва да се обърне внимание сж слѣдующитъ:

	Долни чинове	Офицери	Долни чинове на 1 офицеръ
Кантакузинъ (1885)	17895	592	30
Муткуровъ (1889)	30853	1720	18
Савовъ (1894)	35334	2456	14
Р. Петровъ (1897)	39240	2334	17
Ивановъ (1899)	40278	2500	16
Паприковъ (1903)	43404	2467	18
Савовъ (1907)	56225	3429	16

Прѣди 25 години, когато на чело на армията се намираха руски генерали, на 30 войници се падаше единъ офицеръ. Слѣдъ тѣхъ работата бързо се измѣнява и при министерствуването на Савова и Иванова числото на офицеритъ се уголѣмява до такава степенъ, щото сега на 16 войници имаме единъ офицеръ, т. е. сж 88% повече. Рачо Петровъ и Паприковъ сж се мъчили да намалятъ числото на офицеритъ, но всичкитъ тѣхни благородни стрѣмления сж се разрушавали отъ Ивановци и Савовци.

Сравнение:

България	има	1	офицеръ	на	16	войници.
Германия	„	1	„	„	23	„
Русия	„	1	„	„	23	„
Япония	„	1	„	„	23	„

Друго сравнение:

	На единъ мил. население
България	има 857 офицери
Австрия	„ 530 „
Италия	„ 480 „
Германия	„ 430 „
Русия	„ 380 „
Япония	„ 200 „

Обаче, най-куриозното сравнение е слѣдующето:

	България	Германия
Население 1885 г.	2,000,000	45,000,000
„ 1909 „	4,000,000	60,000,000
Увеличение	100 %	33 %
Офицери 1885 г.	592	20,733
„ 1909 г.	3,429	25,800
Увеличение	479 %	24 %

За 25 години населението на България се е увеличило на 100% (със присъединенето най-много на Румелия), а на Германия — на 33%; значи, България въ увеличаването на населението е надминала Германия три пъти (100:33). Германското правителство като е увеличило въ последните 25 години своите офицери на 24%, по тази мѣрка въ България трѣбваше да се прибавятъ (24×3) 72% офицери. Обаче, вмѣсто 72% сж прибавени тъкмо 47% , т. е. около 7 пъти повече. Поражающитѣ резултати отъ тоя безразсѣденъ милитаризъмъ сж на лице. Въ 1885 г. нѣмахме нито стотинка държавенъ дългъ, а сега сме заборчѣли съ повече отъ 1/2 милиардъ левове.

Заклучение.

Всичко до сега изложено, ни се струва да е тъй ясно, тъй убѣдително, щото отъ само себе си изпиква цѣрѣтъ за всички недѣзи въ армията ни, а този цѣрѣ е: кастрене на всичко излишно, изхвърляне на всичко негодно, намаление на числеността на армията до 1%, относително населението на царството, както е прѣдвидено въ чл. 5 отъ закона за въоръженитѣ сили. И това трѣбва да стане чакъ по-скоро. Не се ли трѣгне въ тоя единствено спасителенъ пътъ на реформи, а се залгваме съ фалшивитѣ пѣсни за нѣкакво си величие, насъ ни очаква голѣма злочестина. България въ своето

минало нѣколко пъти е достигала съ такива срѣдства величие, щото отъ височината на това величие се е сгромолясвала въ пропастьта (послѣ Симеона въ X-то столѣтие, послѣ Колоаяна въ 1207 год. и послѣ Ивана Асена II въ 1241 г.). Желаетъ ли се да се върви до край по тоя пътъ, не остава друго, освѣнъ трети пътъ да се направи опитъ съ Генадиевекото величие на България и съ непрѣменното сътрудничество на Савова въ военното министерство.

Не знамъ да ли горчивия опитъ отъ началото, и да ли зловрѣднитѣ блуждения отъ най-ново врѣме ще ни вразуми, макаръ че е ударилъ последния чакъ за вразумѣването ни. Трѣбва, обаче, да изповѣдаме, че много ни е страхъ, защото всичко у насъ е вървѣло твърдѣ своеобразно. Така напримѣръ, въ III—VII столѣтия, нашитѣ прапрадѣди сж съставлявали културенъ материалъ за византийцитѣ. Въ Европа, Азия и Африка сж проливали тѣ своята славянска кръвъ за византийски интереси.

Великото прѣселение на народитѣ — това е било страшна фѣртуна, въ която сж изгинали народи, плѣмена и хилядогодишна култура. Тази страшна фѣртуна е била сждбоносна за нашитѣ прапрадѣди. Провидѣнието ненадѣйно имъ изпратило фино-чудскитѣ българи, които ги завладѣли и създали отъ тѣхъ народъ, държава.

Нашитѣ прапрадѣди отъ културенъ материалъ за византийцитѣ се прѣбръщатъ въ опасни тѣхни врагове. Сглобени въ твърда спайка — желѣзна национална дисциплина — тѣ нанисатъ поражение слѣдъ поражение на византийцитѣ. Въ VIII—X столѣтия, византийцитѣ ставатъ данници на българитѣ: пълнятъ има кеситѣ съ злато, обличатъ ги съ копринени дрехи, пълнятъ имъ харемитѣ съ красиви гъркини. Българекитѣ

царе се титулуватъ: „Цесарь всѣмъ болгаромъ и грекомъ“.

Въ XI и XII столѣтия непобѣдимитѣ българини се прѣвършватъ на поданици на бившитѣ си данници — византийцитѣ, а България става византийска провинция.

Въ XIII и XIV столѣтия, българитѣ живѣятъ свободенъ и независимъ животъ; царетѣ продължаватъ да се титулуватъ: „Цесарь всѣмъ болгаромъ и грекомъ“. Какъвъ обаче е билъ този свободенъ и независимъ животъ? Пленъ развратъ и разкошъ въ горнитѣ слоеве, особено въ царския дворъ и безправие и ужасно робство на селенитѣ. Естествения изходъ на на подобна развала е била страшната провала въ края на XIV столѣтие.

Въ послѣдната четвъртина на XIV столѣтие, когато Сърбия (Косовската битка, 1389 г.) и Византия (обсадата на Цариградъ, 1453 г.) сж напѣргали послѣднитѣ си сили, за да погинатъ съ честъ, двѣ български царчета, родни братя по баща, Иванъ Шишманъ (търновски) и Иванъ Страшимиръ (видински), воюватъ единъ противъ други. Тази братоубийствена и прѣстѣпна национална война, като че ли е малко за тѣзи два негодници за царски тронове. Тѣ повикали турцитѣ на помощъ. Резултатъ — национална гибелъ безъ честъ.

Нашето освобождение е тоже единствено по родътъ си — безпримѣрно е то въ всемирната история. Чуждъ народъ пролѣ кръвъ за нашата национална свобода; чуждъ народъ излага достойнството си, честта си, за да създаде нова държава. И нашата черна неблагоприятностъ за това най-велико благодѣяние е тоже единствена по родътъ си...

Виждаме, прочее, отъ какви прѣчудливи дѣяния се състои нашето минало.

Въ печалната тая верига на дѣяния отъ новѣйше време първо мѣсто безсъмнѣно трѣбва да заеме всичко онова, което се върши отъ 25 години насамъ въ армията ни, наречена отъ одного отъ нейнитѣ пълновластни и неотговорни разпоредители „природно явление“. Изглежда, като че ли това название да е заслужено, защото всичкитѣ човѣчески творения ставатъ закономѣрно, планомѣрно, основани на нѣкакви принципи. А всичко това е отсѣтствувало при уреждането на тоя най-важенъ институтъ въ държавата ни, на това най-оригинално „природно явление“ — войската ни.

Пишущиятъ настоящитѣ редовце е синъ на майка България, която ражда оригинални хора. Ималъ е щастieto да бѣде въ близки съприкосновения съ оригинални дѣятели и да се намира подъ тѣхното влияние. Слѣдователно, усвоилъ е оригинални похвати на мислене и работене. Ето защо той мисли, че изложението му трѣбва да се завърши съ слѣдующето оригинално прѣдложение.

Въ 1907 г. се помина всемирно-извѣстниятъ руски ученъ химикъ, Менделѣевъ. Отъ ученитъ той се величае руски Нютонъ и Лавоазие. Погребението е било необикновено тържествено. На чело на погребалното шествие сж вървѣли студенти и носили голѣма бѣла дъска, на която съ черни букви била написана таблицата на знаменитата „Периодическа система на елементитѣ“. Надгробниятъ паметникъ на покойния се състоялъ отъ една голѣма мряморна плоча, на която е написана тоже споменатата таблица.

За да се увѣковѣчи военно-организаторското творчество на най-голѣмия прахосеникъ на народното състояние, прѣдлагаме, безъ да чакаме смъртта му, още приживѣ слѣдующата

ТАБЛИЦА

На милитаристически цифри, които не са надминати
до сега никъде въ света.

№ по редъ	Наименование	На 1 милионъ население		
		България	Германия	България има повече
1	Дивизии	2·25	0·8	181%
2	Бригади	4·5	1·6	181 "
3	Пѣхотни полкове	9	3·2	181 "
4	Дружини	18	10	80 "
5	Строеви роти	72	40	80 "
6	Нестроеви роти	9	3·2	181 "
7	Кавалерийски полкове . .	2·75	1·6	72 "
8	Ескадрони	9·25	8	16 "
9	Полевски артилерийски полкове	2·25	1·6	41 "
10	Полевски батареи	13·5	9	50 "
11	Планински батареи . . .	2·25	нѣма	— "
12	Кръпостни батальони . .	0·75	0·6	25 "
13	Инженерни дружини . . .	3	0·5	500 "
14	Войници	14900	10100	48 "
15	Офицери	857	430	99 "

Тая таблица да се окачи на врата на Савова,
когато той влезе въ Черната Джакия, защото сме
увѣрени, че това рано или късно ще стане за него-
вото най-беззаконно разграбване народната парѣ, за
назидание на всичките негови приемници, самозванни
молткевци и наполеоновци, нещастни манияци на бъл-
гарското „величие“.

К Р А Й.

Сюзътъ на младежта отъ Х. Пбсенъ	1·30
Животътъ на знаменититѣ дѣца отъ М. Николски	2—
Историята на религията отъ проф. А. Мензель	3—
Парламентаризма, народното законодателство и социалдемократията отъ К. Кауцки	0·80
Първобитното общество отъ Д-ръ Л. Х. Морганъ	4·70
Социологията, нейните задачи и най-нови устѣзи отъ Ах. Лориа	1—
Съврѣмения социализъмъ отъ проф. А. Исаевъ, томъ I	2·50
„ II	2·50
Какъ живѣли хората въ старо врѣме. проф. Кудрявски	0·80
Хорото на живота отъ Артуръ Шницлеръ	0·80
Санинъ романъ отъ Арцибановъ	2·00
Методика по естествознание отъ М. М. Красновъ	2·40

Складирана:

Очерки по историята на Запад.-Европейскитѣ литератури отъ П. Коганъ	4·50
История на учебното дѣло въ България отъ Н. Ив. Ванковъ . .	2—

Печататъ се:

Автономия и Децентрализация на Народното Училище	
Храбритѣ моряци отъ Р. Киплингъ, съ иллюстрации.	
Пелеасъ и Мелизанда отъ Морисъ Метерлинкъ.	
Съчинения на А. П. Чеховъ, томъ VI.	

